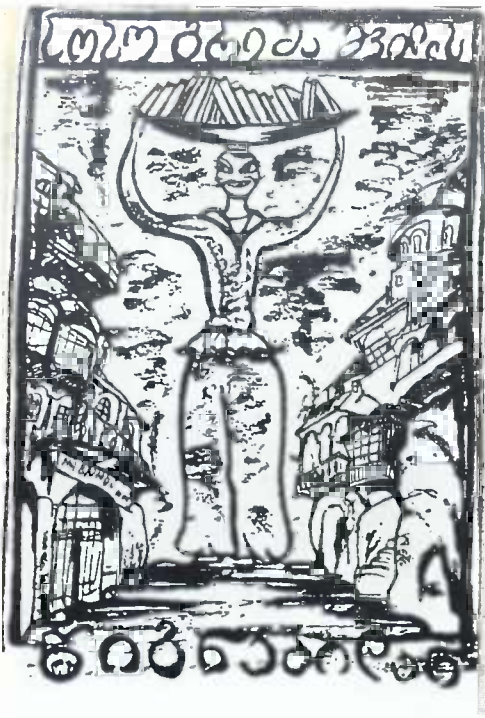

აკად. ნ. შ ა რ რ ი

ენა და აზროვნება

თ ა რ გ მ ნ ი ლ ი
დოც. კარბელაშვილის შივრ

ს ა ხ ე ლ მ წ ი ზ ო ტფილისი ს ა ს წ . - კ ე დ ა ზ ო მ ბ ი უ რ ი
გ ა მ ო მ ც ე მ ე ლ ო ბ ა 1 9 3 4 ს მ ქ ტ ო რ ი

აკად. ნ. ი. მარანი

ენა და აზროვნება

34580

თარგმანი
დოც. კარგელაშვილის მიერ

სახელმწიფო თბილისი სასწ. - კვლავობითური
ზამთრმცემლობა 1934 წ. მ. მ. მ. მ. მ.

კორექტორი: ს. შონია
გადაეცა წარმოებას 11/X—33
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 28/XII—33
სტ. ქ. 62X94. ს. ნ. ფ. 39.000
მთავლ. რწმ. № ა—791
ტირაჟი 3000. შეკვ. № 782

სახელგამის 1-ლი სტამბა, პლენ. პრ. № 91

არის თუ არა ახლა მომენტი ისეთი განყენებული თემებისათვის, როგორცაა „ენა და აზროვნება“? გრანდიოზული წამოწყებების ეპოქა, საკოლმეურნეო მშენებლობის აღმავლობა მსოფლიო მნიშვნელობის შედეგებითა და კლასობრივი ბრძოლის უკიდურესი გამწვავების გაცხოველებით, — ეს არის ეპოქა არა მარტო ჭვრეტისა და მოძღვრებითი ფილოსოფიისა, არამედ აქტების ფილოსოფიისაც და ზოგჯერ ღონისძიებებისა სსრკ-ის ხალხთა განთავისუფლებისა და ყოველგვარი ყალიბის დიდმპყრობელობის გაბათილებისა, მიუხედავად კაპიტალისტური იდეალიზმისა და ნაციონალიზმის მებრძოლი მაგნებლური ნაირსახეობების ყოველგვარი ცდისა და ეშმაკური ხლართებისა, როცა კულაკი და ყველა მისი იდეოლოგიური მოკავშირე ჩუმი ქშენით თუ გადამწყვეტი იერიშით ყველა ფრზონტზე, იდეოლოგიურზეც აგრეთვე, გვიპირისპირებენ ხშირად თითქოს ჩვენი შეგობრებისაგან შემდგარ ფალანგებს. ბრძოლა ისე მწვავდება, რომ, ერთი საზღვარგარეთელი კომპეტენტური პირის სიტყვით, ყველაზე „მშვიდს“ (pacifique) სამეცნიერო მუშაკს, საბჭოთა მეცნიერს, არ შეუძლია თავისი უყოყმანო რწმენის მთელი სიღრმით არ გააცხადოს ჩვენი საბჭოთა განუყოფელი აზროვნების მიხედვით, — სამეცნიერო-თეორიული, საზოგადოებრივი და პოლიტიკური აზროვნების, — რომ ამგვარ მომენტში ნეიტრალური ყოფნა მეცნიერისთვის — ესაა თვითმკვლელობა, ბოროტმოქმედება.

ამხანაგებო, „ენა და აზროვნება“ ჩემი აქ გამოსვლის მონაკვეთში — მოხსენების ოცდაათ წუთში ჩატევის ტემპით, თუნდაც ერთ საათშიც, ეს იმ შეშლილის საქმეა, რომელიც საცერში ქარიშხალს აგროვებს, ვინაიდან საქმე ეხება ლინგვისტიკურ მონაცემებს და ისიც ენის შესახებ იმ ახალი მოძღვრების საფუძვლის მიხედვით, რომელსაც თითქმის არავინ იცნობს ანდა, თუ იცნობს ვინმე, უმეტესად მტრული გუნებაგანწყობილების დამახინჯებული გაშუქებით. შეუმოკლებლადაც კი (ახლა მხოლოდ ნაწილს წავიკითხავ, განსაკუთრებით დასაწყისსა და ბოლოს) მოხსენება ყველა მხარეს არ ეხება. იძულებული ვიყავი მოხსენება პრობლემის ერთი მხრისკენ მიმემართნა, ენის შექმნის პროცესის მხრისკენ მსოფლიო მასშტაბით, ისევე როგორც

აზროვნებისა, და ამასთან დაკავშირებით ორივე კატეგორიის (ენისაც და აზროვნებისაც) დადგენისკენ აღმოცენებულ კლასთა ბრძოლის პროცესში, მოყოლებული ცხოველურ სამყაროსთან განხეთქილების ეპოქიდან.

მაგრამ ვინ გაბედავს იმის მტკიცებას, რომ ენა ჩვენში, ჩვენს კავშირში, განყენებული მატერიაა? რომ აზროვნება, ურომლისოდაც ენა ვერ წარმოგვიდგენია, ჩვენში სწორედ სოციალისტური მშენებლობის ამ თავის დაუზოგველ ძალთა დაჭიმვის დღეებში განსაკუთრებულ ღირებულებას არ წარმოადგენს?

ჩვენი აზრები, ჩვენი გარკვეული დიალექტიკურ-მატერიალისტურად გამახვილებული აზროვნება, როცა მის დაუფლებას შეეძლებოდა, რათა საკუთარი სპეციალობის კონკრეტულ მასალაზე გავანაღდოთ იგი, მოქმედი თეორიულ-სამეცნიერო აზროვნება ხომ ჩადის იმას, რომ ჩვენი ენა ისეთ მნიშვნელობას იღებს, რომელსაც ვერაფრით შეჭანაცვლებთ ჩვენს თვალწინ. ჩერთდროულად გაშლილი დაუნდობელი კლასობრივი ბრძოლის ველზე!

ენა, თავისი წარმოშობით საერთოდ, და ხშიერი ენა განსაკუთრებით, იმიტომაა „კულტურული აღმავლობის მძლავრი ბერკეტი“, რომ იგი — კლასობრივი ბრძოლის შეუნაცვლებელი იარაღია.

ვამტკიცებ ამ ჩემი თქმის სრული პასუხისმგებლობის შეგნებით, რითაც ძირეულად ვშორდები ბევრ ჩემ ამხანაგს, რომ არაა ენა, რომელიც კლასობრივი არ იყოს, და, მაშასადამე, არაა აზროვნება, რომელიც კლასობრივი არ იყოს.

მაგრამ თუ ჩვენი სოციალისტური მშენებლობის დღეებში შეგნებული კომუნიზმისკენ წარმართვით, უკლასო საზოგადოების მსოფლიო მეურნეობის ერთიანობისკენ წარმართვით, ცალკეულ ფეტიშებიდან და მოსაჩვენრად მოქმედი უცვლელი თვისებებისაგან მთელის ნაწილების ურთიერთმოქმედებაზე ჩვენი სოფლმხედველობის საწყისების გადანაცვლებისკენ წარმართვით, რომელნიც (საწყისები) ამ მთლიანობაში პოულობენ თავის განსაზღვრას და ცვალებად ურთიერთმიმართებაში თავის საზოგადოებრივ ღირებულებას — მნიშვნელობას, — თუ ენა აღმძვრელი ღვედია საზოგადოების ზედნაშენური კატეგორიების დარგში, რომლის (საზოგადოების) შენებას მიზნად აქვს ხელი შემოხვიოს და მოაწყოს მთელს ჩვენს კავშირში, მთელ მსოფლიოში გაფანტული საწარმოო მშრომელი ძალები, ხოლო აზროვნება კი ამა თუ იმ გააზრებას აძლევს, ე. ი. ამ მიმტან ღვედს — ენას — მიმართულებას და შეგნებულ ტექნიკას, მაშ, ისე როგორც უცოდინარი ვერ იმუშავებს ფაბრიკაში დაზვასთან, თუ არ უნდა ბორბლის მსხვერპლად იქცეს, ისე როგორც

ვერ გამოვიყენებთ ტრაქტორს სათანადო ცოდნის გარეშე, — ისევე ჩვენს დროში მიზანშეწონილად ვერ გამოვიყენებთ, თუ არ გვინდა ჩვენივე საქმე დავაზიანოთ და მტრის საქმეს მოვეხმაროთ, კლასობრივი ბრძოლის ისეთ მძლავრ ორპირიან იარაღს, როგორცაა ენა, თუ არ დავეუფლეთ მის ნამდვილ ტექნიკას და არა ფორმალურ დასანახაობას, თუ არ დავეუფლეთ, მაშასადამე, მას თეორიულად, მის ფუნქციონალურ არსებას მთლიანად და ნაწილებშიც.

ვინც მხარს უჭეკევს ენის ახალი მოძღვრების წარმატებებს მის მიერ დაპყრობილ აზროვნების ისტორიულ ანალიზში, ვინც ჯიუტობს და არ აქვს სურვილი დაინახოს აზროვნების ტექნიკის ჩანასახი მდგომარეობის ამ ანალიზის გამჭვირახობის ხარისხი, იგი ისპობს მძლავრ იარაღს კოხკრეტულ მასალაზე მუშაობისათვისაც, ვინაიდან განზრახ იარაღსა ჰყრის ამით კულტურული ფრონტის ისეთ მონაკვეთზეც, როგორცაა ანტირელიგიური ბრძოლა.

ამგვარი იარაღის ქონებისას საჭირო არ არის მოწინააღმდეგის გამოდევნა ერთი პოზიციიდან იმ აზრით, რომ მას შესაძლებლობა მიეცეთ მეორე ან მესამე პოზიცია დაიკავოს; მით შეიარაღებული თითქოს ქიმიურად გახსნის ყოველგვარი რელიგიის, ყოველგვარი რელიგიური რწმენის ყოველგვარ დასაბუთებას.

ამ ბრძოლაში საქმე გაფეტიშებული ტერმინები „ღმერთი“, „წმინდანი“ და სხვ. კი არაა, არამედ მათი საწარმოო და საზოგადოებრივად აღმოცენებული ფუნქციები და განსაკუთრებით ამ ფუნქციების ურთიერთმიმართება.

ის კი არაა საშიში ჩვენი საზოგადოებრიობისათვის, რომ ვინმე იტყვის „спасиго“ (წარმოებული თქმიდან „спаси бог“), ან თუნდაც „მადლობა ღმერთს“, არამედ ის, თუ რა ადგილს უთმობს მთქმელი თავის მოქმედ სოფლმხედველობაში გაფეტიშებულსა და იპოსტაზისირებულ ტერმინს. არც ერთ ანტირელიგიურსა და მებრძოლს აზრადაც არ მოუვა დაუმიზნოს რუს კაცს, როცა იგი მაღარიის პაროქსიზმის დროს ამბობს: „меня лихорадит“ — მაციებს, ან ფრანგს, როცა იგი სიცხის დროს ამბობს: „il fait chaud“ — 'მაცხელებს', 'მე მცხელას' მაგიერ და წვიმის დროს „il pleut“, 'ის ასხამს ციდან', როგორც გერმანულად „es regnet“ 'წვიმა მოდის' მაგიერ და სხვ., თუმცა ყველა ეს ე. წ. უბრალო ზმნები: რუს. „меня лихорадит“, ფრანგ. „il fait chaud“ — 'მაცხელებს', ფრანგ. „il pleut“, გერმ. „es regnet“ — „ის ასხამს ციდან“, უხერხულობაში გვაგდებენ, როგორც გამოჩაკლისი ზმნები, ვინაიდან ისინი აღნიშნავენ ჯანმრთელობის ან ამინდის მდგომარეობას და გაფორ-

მებული არიან, როგორც მოქმედებითი გვარის ზმნები, მიუხედავად ჩვენი აზროვნების მოლოდინისა; ეს აიძულებს სქოლასტიკური გრამატიკის შემდგენლებს „უპირობები“ უწოდონ მათ, იმ დროს როცა ნამდვილად ეს პირი, მესამე, არის, მაგრამ ეს პირი სუბიექტია, „ის“ (ОН, ОНА ОНО), ოდესღაც საწარმოო ტოტემი: რუსულ ზმნაში „меня лихорадит“ ესაა—უძლურების სული, ფრანგულ ზმნაში „il fait chaud“ — 'აცხელებს', ესაა — „მზე-ღმერთი“ (le soleil), და ფრანგულ ზმნაშივე il pleut, როგორც გერმანულ ზმნაში es regnet, „ის (ღმერთი-ცა) ასხამს წყალს“, ესაა „ღმერთი-ცა“, ესაა—მემკვიდრეობა კაცობრიობის ნამდვილი პირველყოფილი ყოფისა, ამასთან ერთი ეპოქისა კი არა, სხვადასხვა ეპოქისა, როცა კაცობრიობა დარწმუნებულ იყო, როგორც ახლა ვეტყვიით, ჯერ კიდევ სწამდა, რომ ავადმყოფობას აჩენენ და ამინდს აყენებენ განსაკუთრებული სულები, ღვთაებები და სხვა ფეტიშები. ენის ახალი მოძღვრება ხომ ასე ხსნის არა მხოლოდ ღმერთის გაჩენას, არამედ, რაც მნიშვნელოვანია, მასთან დაკავშირებულ ახლაც არსებულ განაწილებით სოფლმხედველობის მიხედვით. ჩვენი რეალური ცხოვრების ყველა დამოკიდებულებებს!

და ჩვენი კავშირის ხალხთა ნაციონალური ურთიერთდამოკიდებულებებში [ეს კი მოითხოვს მეტად ღრმა და ყოველმხრივ ანგარიშის გაწევას] საქმე ამა თუ იმ ხალხის უფულობელსაყოფი, სასაცილო ან საძრახი საყოფაცხოვრებო მეტსახელი კი არაა. დიდმეცნიერების ხანგრძლივი ჩაგვრა და ნაფარდი (არა მხოლოდ რუსეთის დიდმეცნიერებისა) ისე ამცირებდა (საზღვარგარეთ ახლაც ამცირებს) დევნილ ან მათ თვითცნობიერებაში მორალურად დამცირებულ ნაციონალურ ერთეულებს, რომ ხალხთა მთელი რიგი დღესაც ემიჯნება თავის მშობლურ სახელწოდებას, რომელიც თავისთავად აბსოლუტურად სათაკილოს არას წარმოადგენს; პირიქით, იგი თუ კაცობრიობის ისტორიაში თავისი კულტურული წვლილის შემტან მეტად ცნობილ უძველეს ხალხთა სახელი არაა, — ყოველ შემთხვევაში ყოველთვის წარმოადგენს ან კოსმიური სოფლმხედველობის ეპოქების სახელწოდებას — „ცის შვილები“, „მზის შვილები“ და სხვ., ან იშვიათად ტოტემური სოფლმხედველობის ეპოქების სახელწოდებას — მცენარეული ან ცხოველური სამყაროდან და მაშინაც, როცა მათ აქვთ თითქოს აშკარა საფუძველი ცუდი აზრით იყენენ ახლა განმარტებულნი, მაგ., „ძაღლის შვილები“.

მაგრამ არაა არც ერთი ხალხი, რომლის წინაპრებს არ გაეგლოს კულტის ძაღლის იჩავე გააზრების სოციალური განვითარების

შტადია, თუნდაც ახლა იგი მყვირალა ნაციონალურ სახელწოდებას ატარებდეს.

ამრიგად გამოირკვა, რომ მეგალითური ძველი ქვის ეპოქებიდან მოყოლებული ევროპული ხმელთაშუაზღვეთის ქალაქთმშენებლობის შექმნამდის ცენტრებით ბერძნებისთვის—ათინა და ლათინებისთვის—რომი, ერთმადაიმავე სიტყვამ ინაცვლა. თავისი მნიშვნელობა (შინაარსი) სომხეთში გეხამის მთებზე აღმოჩენილ ქვის გოლიათი თევზებიდან მოყოლებული, მინერვა-ქალაქთმშენებელამდის და სიყვარულისა და სილამაზის ვენერამდის.

იგივე სიტყვა აღნიშნავდა არა მხოლოდ ორ მოწინააღმდეგე ცნებას—'ქალწულს', 'დედას' ('ვესტალკას') და 'სილამაზით მოვაჭრე ქალს',—არამედ 'ძალს', უპირველესად ყოვლისა საკულტო ძალის სხვადასხვა სახეს, დაწყებული კოსმიური კერბერიდან, რომელიც დასავლეთიდან ქვევით—მიწის ქვეშ. სამყაროში—გადანაცვლებულ ჯოჯოხეთს ყარაულობდა, მზის გმირის ორეულამდის—კავკასიის ამირანამდის, რომელიც შემდეგ ქრისტიანობის დროს წმ. გიორგად იქცა. თუმცა რეალურ ძალს არა მხოლოდ ცნობილი ფრანგი მხატვარი და ლიტოგრაფი Charlet-ი (1798—1822) უძღვნის პატივისცემის ხარკს თავის კვიმატი სიტყვებით: „საუკეთესო ადამიანში ესაა ძალი“—ო (ce qu'il y a de mieux dans l'homme: c'est le chien).

საქმე სახელწოდება კი არაა, რანაირად სათაკილოც უნდა იყოს ის, არც მისი უარყოფა; საქმე ის კი არაა, რომ უკრაინელს ვინმე მალოროსს უწოდებს. ოქტომბრის რევოლუციის მიღწევა ის კი არაა, რომ „მალოროსებს“ უკვე უკრაინელებს უწოდებენ, არამედ ისა, რომ სოციალისტური მშენებლობის მიერ თანდათან შებოჭილ მცხოვრებთა სოფლმხედველობაში ცნებათა ურთიერთდამოკიდებულებანი ისე ეწყობიან, რომ საბჭოთა მოქალაქეს შეურაცხმყოფელი აზრის იდეოლოგიური გამართლებისათვის არავითარი საყრდენი არა აქვს გარდა გადანაშთი შეხედულებებისა, და მას კი, ვიმეორებ, ენის ახალი მოძღვრება ხსნის როგორც გუშინდელი დღის „ჭემმარიტებას“, ე. ი. როგორც დღევანდელი დღის არაკს.

ამავე დროს კი ენა, შემეცნების წყარო, სრულიად არაა გამოყენებული აქამდის თეორიულადაც და პრაქტიკულადაც ყოფის ისტორიის უმნიშვნელოვანეს დარგში, სახელდობრ ადამიანთა კოლექტივის მიერ თავის თავის შექმნის დარგში, მაშასადამე, თვითშექმნის დარგში¹⁾.

¹⁾ ეს ისაა, რასაც ენგელსი ამტკიცებდა შრომის, მუშაობის შესახებ: „sie [die Arbeit] hat den Menschen selbst geschaffen“ (Der Anteil der Arbeit an der menschwerdung des Affen, გვ. 122).

რალა მოხდა? ოქტომბრის რევოლუციამ ააფეთქა კარჩაკეტილი „სამყაროები“ და საბჭოთა კავშირის სოციალისტური რესპუბლიკების მშენებლობასთან ერთად მიმდინარეობს ახალი ენობრივი მშენებლობა; მთელი კავშირი ენის შემოქმედების ლაბორატორიად გადაიქცა: 169 გუშინ არარსებული ან უფულებო ენა, ამ ენებზე მოლაპარაკე ხალხთა, თითქოს, რასულად ჩანერგილი ჩამორჩენილობის გამო, არსებობას და დამწერლობას იღებს, ამ ენებზე მასური მუშაობა მიმდინარეობს.

და განა წინათ მათ არ სწავლობდენ?

საქმე ის კი არაა, რომ სწავლობდენ, და უნდა ითქვას მუყაითადაც სწავლობდენ, არამედ ის, თუ რა ხერხით და რა ტექნიკით სწავლობდენ.

მაინც, უმეტეს ნაწილს არა სწავლობდენ და ადგილებზე არც შეეძლოთ შესწავლა. ერთი მაგალითი. ოქტომბრის რევოლუციამდის სამი-ოდე წლის წინ, თითქმის იმპერიალისტური ომის წინა დღეს „თერგის გახეთქი“¹⁾, ვლადიკავკაზში, რომელიც კავკასიის მთების პეიზაჟებით — ბუნების მომხიბლავი სურათებითაა შემორტყმული, ერთი მაშინ ჯერ კიდევ შედარებით ახალგაზრდა კავკასიისმცოდნეობის სპეციალისტი აღნიშნავდა ადამიანის უყურადღებობას თავის თავისადმი და წერდა ამ სათაურით: „მხარის შეუმჩნეველი სულიერი სიმდიდრენი“, — მაშინდელი თავისი სოფლმხედველობის სტილით წერდა: „ეს მედიდური და ეფექტური სილამაზე უფრო გაბედულებს ოდნავ გატკეპნილ ბილიკებიან კავკასიის უბიწო კუნჭულებში იტყუებს. არის დაწესებულებებიც, მოწოდებულნი — შეუმსუბუქონ ტურისტებს მგზავრობა და ბუნების ღირსშესანიშნაობის დათვალიერება. მაგრამ, თუ არ ვცდები, არ არის არც ერთი წრე მხარის ჰუმანიტარული ღირსშესანიშნაობისათვის მიძღვნილი. რა ხშირადაა (არ მინდა ვთქვა, რომ ყოველთვის) ადამიანი დავიწყებული: გულგრილად დავიწყებულია ხალხის ფსიქოლოგია და მრავალსაუკუნიანი, დაუდგომლობით სავსე, ადამიანის ისტორია ამ მხარისა. ამავე დროს კი იგი პოულობს გასაცვიფრებელი სიცხადით და ყოველგვარი ტენდენციურობით გალამაზებას მოკლებულ ასახვას მრავალრიცხოვან ე. წ. მთის [სახელდობრ, როგორც ახლა ვიტყვით, მთებში შერეკილ] ტომებისა და ხალხების ყოფაში და მეტყველებაში. თვით ქალაქში შეიძლება ამ მონაცემებით სარგებლობა, ხელში გქონდეს ცოდნის ამოუწურავი საგანძური, ადამიანთა დოკუმენტების ცოცხალი მუზეუმი, რომელსაც არა თუ ადგილობრივი მუზეუმი, ღმერთმა მოუმართოს ხელი მის აყვავებას, არამედ მსოფლიოს ვერც ერთი მუზეუმი ვერ შეეჯიბრება მასალის სიმდიდრითა და ამ მასალის ღრმა მნიშვნელობით.“

¹⁾ № 192, 1914 წ. 26 ი ნისი.

საკმარისია შევჩერდეთ თუნდაც ენებზე, ე. წ. „მთის ენებზე“ ახლა ვლადიკავკაეში რვა სამკვლევრო ორგანიზაციაა, რომლებსაც ამ მხარის მოსახლეობასთან პირდაპირი დამოკიდებულება აქვთ, ასეთებია: მთის პედაგოგიური ინსტიტუტი, ეთნოლოგიურ-ლინგვისტური საზოგადოება, ინგუშეთის მხარეთმცოდნეობის სამეცნიერო-სამკვლევრო ინსტიტუტი, ინგუშეთის სალიტერატურო საზოგადოება, ინგუშეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი, ოსეთის მხარეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, ოსეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი. მუშაობს მათი პროდუქციის გამომქლავებელი პუბლიკაციების მთელი რიგი; აღარას ვამბობთ ნაციონალურ ენებზე არსებულ პრესაზე.

მაგრამ წინათაც ხომ სწავლობდენ? ამასთან, რა ხავედადებით! რა უზარმაზარი მემკვიდრეობაა დატოვებული ზოგიერთ ენებში; კავკასიის ამ ნაწილზეც კი, ჩვენი კავშირის მინიატურულ მონაკვეთზე, რა პატივი ეცა ოსურ ენას!

ვიმეორებ, საქმე ის კი არაა, რომ სწავლობდენ, როცა იშვიათ შემთხვევაში მაინც სწავლობდენ, არამედ ის, თუ როგორ სწავლობდენ? მათ სწავლობდენ სხვათა შორის, იმდენად—რამდენადაც.

ნამდვილად და თავისი დროისთვის სერიოზულად მხოლოდ ორ-სამ ენობრივ სამყაროს სწავლობდენ და ამ სამყაროშიც შესწავლის მიზანი იყო არა მთელი ენა თავის რთულ მთლიანობაში, არამედ თხელი ფენები, რასაც წარმოშობით ერთგვარი მთელი მასივის მეტყველებად ასაღებდენ.

ჩვენ სავსებით აკადემიურად ვლაპარაკობთ ამ მნიშვნელოვან მოვლენაზე სამკვლევრო საქმის ასეთ „წმინდა-მეცნიერული“ განწყობის უკვე გაშიშვლებულ ფესვებზე და მიზეზებზე მიუთითებლად. მივიღეთ ისეთი კატასტროფული მდგომარეობა, რომ მეტყველების ნამდვილად აკადემიური, თეორიული კვლევა თავის თავს ბიწიერ წრეში ამწყვდევდა, მთელ რიგ ბიწიერ წრეებში, და შესაძლებლობას ისპობდა წმინდა ჰაერზე გამოსულიყო; ეს სულის შემხუთველი წრეები ჭუჭრუტანებში იწმინდებოდა, სადაც ევროპულ კლასიკურ დამათთან კლასობრივად-მონათესავე ენებში ძლივს; ძლივს უშვებდენ, როგორც სრულუფლებიანს, აგრეთვე ბრძოლით, არა ცოცხალი მეტყველების გამაცოცხლებელ ზეფირს, არამედ უფრო ძველ და უძველესი დამწერლობით შენახულ მცირე აზიისა და მესოპოტამიის მკვდარი ენების შმორიან სუნთქვას.

მთელი ქვეყანა ენების მხრივ ასეულ ჩაკეტილ სამყაროებად დაიშალა, და, აი, როცა ოქტომბერმა ეს სამყაროები ააფეთქა, როცა ყალბი ზღუდეები ობობის ქსელივით აიშალა, ენის ძველი მოძღვრება,

მოულოდნელ მდგომარეობაში აღმოჩნდა: მას არა მხოლოდ იდეოლოგიური მომზადება არ აღმოაჩნდა ახალი ენების თავის სამკვლევრო ლაბორატორიაში აღსაქმელად, არამედ ჩვენი კავშირის ენების ასეთუისე ხეირიანი უბრალო სიაც კი, რაც დღესაც არა აქვს.

თორემ რაღა გვეთქმის მთელი ქვეყნის ენების კრებულზე? ახლა გამოსულმა ასეთმა კრებულმა, სორბონის პროფესორის, ფრანგ ინდო-ევროპეისტის მეფეს ვიზით, თვით ამ ენების საცოდავი უცოდინარობა გამოამყლავნა და ინდივიდუალური მიკერძოების უკიდურესობა უკვე არსებულ თეორიულ განწყობათა ანგარიშის გაწევაში.

ამ შრომამ, რომელიც ლინგვისტ-სოციოლოგის „ერისკაცის“ ლოცვა-კურთხევით გამოვიდა, დაჩრდილა თვისობრივადაც და რაოდენობრივადაც პატერ შმიდტის პროდუქცია. დასავლეთში პატერ შმიდტის სამეცნიერო ხარისხის მნიშვნელობა და გავლენა შეიძლება ფორმალურად წარმოვიდგინოთ იმ ფაქტით, რომ მისი 60 წლის საიუბილეო კრებულში (დაახლოვებით 1000 გვერდი in folio) მონაწილეობა მიიღო 76 მეცნიერმა, მოწაფემ და პატივისცემელმა, ლინგვისტმა, რელიგიის ისტორიკოსმა, მატერიალური კულტურის ისტორიკოსმა, რომლებსაც ეთნოლოგებსა და არქეოლოგებს უწოდებენ, და სხვ. — ექვს ევროპულ ენაზე.

რითღა გაიმარჯვა მან? მხოლოდ იმით ხომ არა, რომ ყურადღება უმთავრესად მაღლიერ მასალას, ჩამორჩენილ ხალხთა ენებს მიაპყრო?

პატერი შმიდტი პირდაპირ აცხადებს, რომ მისი იდეოლოგია, მისი ენათმეცნიერული ნაგებობა სულთან აღის, რომელიც მან მისტიკური კულტურული წრეებიდან არანაკლებ უიმედო ჩიხში შეაგდო. ან პატერ შმიდტის მიდგომა უფრო სწორია, როგორც კომპლექსური, იგი ანგარიშს უწევდა არა მხოლოდ მეტყველებას, არამედ ყოფას, მატერიალურ და „სულიერ“ კულტურას?

ამ მიდგომას პალეოეთნოლოგიურს უწოდებენ.

არც ის და არც ის, რამდენადაც მისი მეთოდიდან და ზოგადი განწყობიდან გამოვიდვართ.

პატერ შმიდტის ზოგადი განწყობა „კოლონიებში“ ევროპის მისიონერული მუშაობის სასიცოცხლო დანტერესებით აიხსნება, სხვადასხვა სარწმუნოების ეკლესიის მსახურთა მუშაობით; გზადაგზა, განგებ თუ შეუგნებლად, ვინაიდან კაპიტალისტური ქვეყნების ნებას ასრულებდენ და უცხოეთში ზოგჯერ დახმარებას პოულობდენ იმათთან, ვინც სამშობლოში სდევნიდა მათ და სრულუფლებიანობას ართმევდა, — მისიონერები თავისი საპროპაგანდო წარმოებით მთელი ქვეყნა

ნის ენების აღრიცხვას ივალებდენ. მათ ჩვენამდის თითქმის ასი წლის წინ მოასწრეს და ხელი მოხვიეს შესწავლის მიზნით მათთვის კოლონიურსა და ნახევრადკოლონიურ სამყაროს თავისი უჯრედების შეოხებით და ამ სწავლისათვის პრაქტიკულად აუცილებელი სამკვლევრო მუშაობით. რომ ვიცოდეთ, თუ რამდენად გაუსწრეს საერო ლინგვისტიკებს ყველა ნაირსახეობის მისიონერებმა ენათა აღრიცხვით, საკმარისია ღვთისმეტყველებისა და ფილოსოფიის დოქტორის პასტორ K. Grundemann-ის შრომაზე მივუთითოთ—„ყველა რაიონის მისიონერ [მხოლოდ] ევანგელისტების ახალი ატლასი [ამასთან] განსაკუთრებული ყურადღებით [მხოლოდ] გერმანული მისიებისადმი“ (Neuer Missions-Atlas aller evangelischen Missions-gebiete mit besonderer Berücksichtigung der deutschen Missionen), მეორე, შევსებული და შესწორებული გამოცემა, რომელიც 1903 წ. გამოვიდა 1895 წლის პირველი გამოცემის შემდეგ, ეს კი იყო მხოლოდ განვითარება 1861 წლის პირველი კარტოგრაფიული ცდისა მხოლოდ მარტო გერმანელი ევანგელისტების მიხედვით, სხვა ნაირსახეობებს კი თვლა არა აქვს. კათოლიკების მიხედვით? აქ პაპის ტახტის pronaganda de fide-ს მივადგებით, სარწმუნოების პროპაგანდის სკოლას.

მიუხედავად ამისა მისიონერი-ევანგელისტები თავისივე წარმოებით იძულებული იყვნენ აღენიშნათ აღფაბეტების აგების ნაირსახეობების უფარვისობა, რომლებიც ევროპის დიდმპყრობელური ქვეყნების წერით ტრანსკრიპციას წარმოადგენდენ, და მკვეთრად დაეყენებინათ საკითხი ერთიანი წერის შესახებ. მსოფლიო მასშტაბით. საკლებით ჩვენი კონკურენტები გამოდგენ!

ყველა ამ მისიონერთა გარეშე წრეებს ხომ, თუ გამოვრიცხავთ ინდივიდუალური რიგის უტოპიურ პროექტებს, შეგნებული არა ჰქონდათ ამ მხრივაც კაცობრიობის ენის მსოფლიო ერთიანობა. ნამდვილ სპეციალისტებს, რომელნიც ემსახურებიან „მეცნიერებას მეცნიერებისათვის“, არ გაუფრთხილებიათ: „ემზადეთ, მსოფლიო მეურნეობასთან ერთად ენის ერთიანობა მატულობსო“. პირიქით, ისინი აფრთხილებდენ ენის ერთიანობის წინააღმდეგ მომავალშიც, და ამ პზრით მკვეთრად ილაშქრებდენ თვით საერთო ხელოვნური ენის იდეის წინააღმდეგაც კი, ვინაიდან დარწმუნებული იყვნენ ენის ნატურალობაში და, რაც უკეთესი არაა; „ფსიქოლოგიურობაში“, იმ დროს როცა საქმე მის სოციოლოგიურობას ეხება.

ამავე დროს კი ამ ერთიანობამ არსებით და აქტუალურ ნაწილში, სახელდობრ აზრიანობის ნაწილში, უკვე გადააბიჯა ძველი ლინგვისტიკის თეორიულ საფუძვლებს, კაცობრიობის კლასობრივად ორგა-

ნიზირებული ნაყოფიერი შრომის მსოფლიო არენის სივრცეზე მისი მუშაობის ხერხებს.

კარჩაკეტილი სამყაროების აფეთქებით აქამდის სრულიად გამოუყენებელი განსაკუთრებული შესაძლებლობანი აღმოჩნდა მეტყველებისა, როგორც შეცნობის წყაროსი აზროვნების მხრივაც. მაგრამ ეს შესაძლებლობანი ანგარიშის გაწევას მოითხოვენ. რისას? იმისას, რომ აზროვნება, ისე როგორც ენა, „ქმნადობის“ მოვლენაა, და მისი არსება და ტექნიკა, და ამასთან მისი როლი, ძირეულად იცვლება ძვრების მიხედვით. ეს ძვრები იმდენად მძლავრია, იმდენად უზარმაზარი, ძვრების შემდეგ მომხდარი ცვლილებების მიხედვით, რომ ახალი თაობანი სხვა სამყაროდან მოსულებად გვეჩვენებიან შედარებით იმ წინა თაობებთან, რომლებიდანაც ისინი ჩამომავლობენ: მათ შორის გაჩენილი უფსკრულის ნაპირებზე ორი მოპირდაპირე საგანი და, თითქოს, მოპირდაპირე ცნება ერთი სიტყვით გამოითქმება. ერთი და იგივე სიტყვა ერთ მხარეზე, და ტოვებულ მხარეზე, ნიშნავს 'თავს' და 'დასაწყისს', ახალ მხარეზე კი, დაპყრობილ მხარეზე, რასაკვირველია, ბრძოლით — წარმოების და საწარმოო დამოკიდებულებათა განვითარების პროცესში, ნიშნავს — 'კუდს', 'ბოლოს'; ერთ მხარეზე სიტყვა 'ცეცხლი', მეორეზე — 'წყალი', ერთ მხარეზე 'დღე', 'თეთრი', მეორეზე — 'ღამე', 'შავი', ერთ მხარეზე 'ზემო', მეორეზე — 'ქვემო'. ე. ი. ამ ძვრებისას სამყარო ყირავდება ზევიდან ქვევით, უფრო სწორედ, ქვევიდან ზევით და ერთი მიმართულებიდან ანუ გასაზომიდან მეორისაკენ სვლაში გზა ერევა: 'აღმოსავლეთის ქარს' უძახიან იმას, რასაც წინათ 'ზემო ქარს' უწოდებდენ, და, 'დასავლეთისას' — წინათ ყოფილ 'ქვემო ქარს'. ასევე მოსდით ცხადად ანუ გარკვეულად დასანახ საგნებსაც: ერთ მხარეს სიტყვა ნიშნავს 'მთვარეს', მეორეზე იგი გაგებულია როგორც 'მზე'.

მაგრამ, როცა კაცობრიობას უჩნდება მოთხოვნილება გაიგოს, თუ როგორ მოხდა ეს, არ იცის რა არაფერი მომხდარ ძვრებზე, იგი დროის მიხედვით თავის საუკეთესო მსწავლულ სპეციალისტთა (აზროვნების სპეციალისტთა) სახით აყენებს კითხვას, რომელიც წინასწარ იძლევა პასუხს: „რომელი ქვეყნიდანაა ასეთი მოპირისპირე გააზრება მოტანილი?“. ან უფრო უკეთესი: რამდენადაც ამგვარი ძვრების არსებობა არაა გაცნობიერებული, ასეთი საზოგადოებრივად პირლია უფსკრულების, რომლებსაც, — ახლა თითოეულმა საბჭოთა ბავშვმაც იცის ეს, — „უნახტომოდ“ ვერ გადააბიჯებ, — ძველი სწავლის უბრძენეს თავებს, მოწყვეტილებს ცხოვრების მატერიალურ ფუძეებს და მიწიერი ყოფის შემოქმედებით გზებს, რაც აღამიანთა

მთელ მსოფლიოს, მთელ სამყაროს აწესრიგებს, — ჰგონიათ, გადაწყვეტას დატოვებულ მხარეზე იპოვიან. ისინი დაწმუნებული არიან, რომ ის უკვე იპოვეს იქ; მაგრამ ეს ხომ სივრცის მხარეები არაა, არამედ დროსი, ესაა — სიბრტყეები, თავდაპირველად ორი მხარე, ქვემო და ზემო, შემდეგ — დროს, ე. ი. მოძრაობის, სხვადასხვა სიბრტყე, მაშასადამე, მოქმედების და წინააღმდეგობის: ხშირად ორივეს ერთად ვხედავთ, რაღვანაც ერთ სიბრტყეზე აღმოცენდნენ, ზედა და ქვედა სოციალური ფენების ურთიერთ მიმართებაში, სივრცის ერთ მონაკვეთზე.

ძველი სკოლის სპეციალისტები არსებულს აღიქვამენ, როგორც რეალურს და ყოველთვის არსებულს; ამიტომ აყენებენ კითხვას: „რა იყო წინათ?“ ისინი ვერ გრძნობენ, და რაკი მომაკვდავ საზოგადოებრიობას ეკუთვნიან, არ შეუძლიათ და არ უნდათ, და ან არ უნდათ და ამიტომ ვერა გრძნობენ, რომ წინათ არ იყო და არც შეიძლება ყოფილიყო იგივე ურთიერთობა, ვინაიდან სრულიად არ იყო იგივე ფუნქციები, საჭირო ტექნიკაც არ იყო, თვალთ ზომავდნენ; წარმოდგენები იყო, მაგრამ არ იყო გარკვეული ცნებები, ხოლო როცა განიშანდობლივების შემდეგ ჯერ წარმოდგენები გამოიყვენ და შემდეგ მათთან ერთად წარმოებისა და საწარმოო ურთიერთობების განვითარების პროცესში თანდათან ცნებებიც აღმოცენდა, — ჯერ კიდევ გადაუწყვეტელი შეურიგებელი წინააღმდეგობების მქონე ერთსადაიმთხვე საზოგადოებაში დიამეტრულად მოპირისპირე საგნები, თანაბრადვე მოპირისპირე წარმოდგენები და ცნებები, ერთი-დაიმავე სიტყვით აღინიშნებოდა; მეტყველების ეს განუვითარებლობა იდეოლოგიური გაურკვეველობა და დაუნაწევრობა, მხარდამხარ მიედინებოდა ხშიერ მეტყველებაში ბგერების არასრულ დაუნაწევრობასთან ერთად, ბგერების საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე კომპლექსებში, მეტყველების თავდაპირველ ელემენტებში, იქაც და აქაც — იდეოლოგიაშიც და მის გაფორმებაშიც, — გარემოს აპობდა, დიფუზურ მდგომარეობას ქმნიდა, რაც წყდებოდა არა თვითმდინარებით, არამედ ისევ მატერიალურ ბაზისში, ე. ი. წარმოებაში და საწარმოო ურთიერთობაში მომხდარი ძირეული ძვრებით; აქაც ისევ არა თვითმდინარებით, არამედ მძაფრი, დაუნდობელი ბრძოლის ფასით და, მაშასადამე, — გთხოვთ კარგად დაიხსოვოთ, — პირისპირ მებრძოლი საზოგადოებრივი ძალების სათანადო პირობებში.

მაგრამ საქმე კიდევ უფრო რთულდება. ენის ახალმა მოძღვრებამ არა მხოლოდ ორი მხრის წინააღმდეგობა აღმოაჩინა, არამედ სამი მხრისაც: ასე, მაგალითად, არა მხოლოდ 'ზემო' და 'ქვემო', არამედ

'ზემო', 'ქვემო' და 'ქვეშ' აზროვნებაში გაცნობიერებული იყო და მეტყველებაში გამოსახული იმავე წინააღმდეგობათა ერთიანობის ისტორიული გამოყენების გზით; სათანადოდვე კოსმიური სოფლმხედველობის დროს ჩვენი 'ცა'—'მზიანი ცა' (აგრეთვე 'ღრუბლიანი ცა') და 'ზემო', ჩვენი 'მიწა' ('მცენარეულობის ცა') და 'ქვემო', ჩვენი 'ზღვა' (მითოლოგიაში 'ქვესკნელი') ანუ 'ქვეშ' ადამიანთა საზოგადოებრიობის კოლექტიური აზროვნების განვითარების ზევით ნაჩვენებ სტადიაზე ახსნილია, როგორც ერთდამიმავე სიტყვით აღნიშნული წარმოდგენები. და, ბუნებრივიცაა, რომ მტკიცედ ჩამოყალიბებული შეხედულებების და წარმოდგენების მქონე ხალხი, მათ რიცხვში მეცნიერი სპეციალისტებიც, სამი კოსმიური ცნების შესახებ—'ცის', 'მიწის' და 'ზღვის', ამ სიტყვების ანალიზში ისე დაეხეტებიან, როგორც სამ ფიქვს შორის. საქმე სრულიადაც არ ეხება ჩვენთვის რომელიმე გარეშე, უცხო ჯგუფს.

ამხანაგებო, საქმე უფრო მეტად სერიოზულია: შეიძლება შეგვეშურდეს თეორიული შეხედულებების ნაირსახეობის მიხედვით უღაოდ ბრწყინვალე ჩვენი კრების ის ბედნიერი ადამიანი, რომელსაც გამბედაობა ექნება გვიჩვენოს ჩვენს შორის აზროვნების საკითხში თავისუფალი ადამიანი იმ სპეციალისტების სამეცნიერო მუშაობის დასკვნებისაგან, რომლებიც სამ ფიქვს შორის იბნევიან მარქსიზმის ნამდვილ გაფორმებამდის, დიალექტიკურ მატერიალიზმამდის. მიუხედავად ამისა საქმე უფრო რთულდება ბაჰისის ძირეულ ძვრებისაგან შექმნილ საერთოდ ზედნაშენი კატეგორიების ცვალებადობაში, პირველ რიგში — აზროვნებისა და ენისა. არც ადგილს, გეოგრაფიას პიეზაჟით, ბუნებას თავისთავად, თუნდაც წარმოების რესურსებით, რომელთაც გაუგებრობის გამო აქამდის ბუნებრივ საწარმოო ძალებს უწოდებენ ჩვენშიც, არც დროს წარმოებით განსაზღვრული გარკვეული ფუნქციის გარეშე არა აქვს აგრეთვე არავითარი მნიშვნელობა, როგორც არავითარი მნიშვნელობა არა ჰქონია მათ აზროვნების, ადამიანთა კოლექტიური აზროვნების განვითარებაში, ან მით უმეტეს—ბაჰისის, მეურნეობის, თვით წარმოებისა და სოციალური სტრუქტურის ფორმების განვითარებაში. და ამავე დროს კი არ არის არაფერი დროს და სივრცის გარეშე. და როცა კაცობრიობა იმ ჩიხში შევიდა, რომ თავისი რეალური ყოფის მატერიალურ და სულიერ მოთხოვნილებათა განხორციელებას, ღმერთს, თვისებები და ნიშნები მიაკუთვნა, წარმოებისაგან და საზოგადოებრიობისაგან მოწყვეტით, დროსა და სივრცის გარეშე, სწორედ ესაა გონიეროათვის საუკეთესო და უტილობელი საბუთი, რომ ღმერთი არაა. და არც იქნება იგი! მაგრამ

ხომ იყო? სრული სიმართლეა; იგი იყო ცოტახანს, მაგრამ არა როგორც რეალობა, არამედ როგორც შეზღუდული შეხედულების კატეგორია; მარადიული ღმერთი კი, ე. ი. ღმერთი დროს გარეშე, კაცობრიობას არა მხოლოდ იმიტომ არა ჰყავდა რომ იგი უკვე აღარაა და არც იქნება, თავდაპირველადაც აგრეთვე არ ყოფილა, — არამედ იმიტომაც, რომ მარადიულობისათვის დროა საჭირო და დროს შესახებ კი კაცობრიობას დიდიხნის განმავლობაში წარმოდგენა არა ჰქონდა.

ამხანაგებო, ფაქტია, აქამდის არა ყველასათვის ცნობილი, რომ გავიდა არა ერთი ათეულ-ათასეული წელი, გავიდა არა ერთი ასეულ-ათასეული წელი ისე, რომ კაცობრიობას დროის წარმოდგენა არ ჰქონია, როგორც ხანგრძლივობის ზომის ერთეულისა: სიტყვა 'დღე' გაგებული იყო არა როგორც ხანგრძლივობა, არამედ როგორც 'ღამის' მოპირისპირე, როგორც 'სიბნელის' მოპირისპირე. მიმდინარე წლის იანვარში ბურჟუაზიულ ლიტერატურაში გამოქვეყნდა (ამაზე მე მომიხნა ყურადღების მიქცევა) სპეციალური გამოკვლევა დროს შესახებ ადრინდელი ბერძნების გაგებით, ჰომიროსის გაგებითაც, და ძნელია დავიჯეროთ, მაგრამ — ფაქტია: გეტინგენის უნივერსიტეტის პროფესორი დოქტორი ჰერმან ფრენკელი (Hermann Fränkel) იმიტომ დაკმაყოფილდა, რომ თავისი გაგება დროსი, თუნდაც თავისი განმარტება დროსი ადრინდელი ბერძნების გაგებაში, მან შესძლო დაცვათუბი არისტოტელეს ფილოსოფიით.

როცა ასეთი არქაული აზროვნება აქვთ ჩვენს უგანათლებულეს თანამედროვეებს, რალა საკვირველია, რომ ასე ძნელად ემყნობა ენის ახალი მოძღვრების მიერ იაფეტური თეორიის მიხედვით გამომწეურებული ენის რთული დიალექტიკა? თუ ენის დიალექტიკის გაგება ძნელია, არქაული აზროვნებისათვის, ენგელსის გამოთქმით ამ „ოთხი კედლის გონივრული აზრისთვის“, უაზრობაა ის ფაქტი, უდაო ფაქტი, როცა ქვეყნის ორ მხარეს შესამჩნევია ერთი მთელის ნაწილები მხოლოდ გაფორმების სუსტი ტექნიკური სხვაობით ან წინააღმდეგობათა ერთიანობის მიხედვით ან, პირიქით, ნათესაური კავშირით მჭიდროდ შედუღებულ ხალხებში — სიტყვაშემოქმედებაში. მასალის სხვადასხვა შერჩევა.

რატომღაა ძნელი მისი შეთვისება?

იმიტომ ხომ არა, რომ მე რუსულ შრომებში გრძელი ფრაზები მაქვს? არ დაიჯეროთ, ამხანაგებო! ფრანგულ ჩემ სტატიებში — მოკლე ფრაზებია. გერმანულ უნაკლო, — ვიტყვი, ბრწყინვალე, — თარგმანებში არავითარი სიძნელე არაა სტილის მხრივ. დაბოლოს ვეცადე რუსულ

ენაზეც მოკლე ფრაზები მეხმარა. შედეგი? იგივეა. საქმე არც სხვადასხვა ენიდან მაგალითების დაგროვებაა. ვეცადე მათი შემცირება, აი, მაგალითად, დღეს. უშველის საქმეს? წინათ არ შველოდა. მაშ რა ამბავია? მე მთელი მოხსენება მაქვს ამ თემით: „რატომაა ასე ძნელი ლინგვისტ-თეორეტიკოსობა?“ („Почему так трудно стать лингвистом-теоретиком?“). მაგრამ იქ ყურადღება მიჩერებულია ენათმეცნიერების მხოლოდ საზოგადოებრივ სოფლმხედველობაზე. დაერწმუნდი, რომ არც ეს შველის. მაშ, სადაა დამარხული ახლა, როგორც ჩანს, ნამდვილად, „საკულტო“ ძალის? ვფიქრობ — იმ ძვრებში, რაც ახალი ენის მოძღვრებით შემჩნეულია ენებში, მეტყველების კონკრეტულ მასალაში. ისინი კი უფრო რთულია, ვიდრე ჩემს მიერ დასახელებული. შეუძლებელია ახლა იაფეტური თეორიის ყველა მიღწევების ჩამოთვლა ამ მხრივ, მაგრამ, მაგალითად, შემდეგი დებულებები საბოლოოდ დადგენილია:

1. მხოლოდობითი რიცხვი თავდაპირველად არ იყო და მრავლობითი რიცხვი ერთადერთი გაფორმებიდან გამომუშავდა მხოლოდობით რიცხვთან ერთად, მაგრამ თავდაპირველად მაინც — მრავლობა და შემდეგ მხოლოობა, როგორც მისი ნაწილი, როგორც მისი მოპირისპირე.

2. უღვლილებაში პირები არ იყო: პირველი და მეორე პირი. მიხედვით, რომ, მაშასადამე, საუბარი შეუძლებელი იყო, ე. ი. არ იყო საბაასო ენა. და თუ ორი პირველი პირი არ იყო, მაშ, გასაგებია, რომ არ შეიძლებოდა ყოფილიყო მესამე პირი, როგორც გრამატიკული კატეგორია, არ იყო საჭიროება მის გასაფორმებლად (ასე, აორისტი), ხოლო როცა საჭიროება გაჩნდა, — ეს გვიან მოხდა, — ახლად აღმოცენებული დრო (აწმყო დრო) სახელნაცვლით გაფორმდა. ეს რაღა მონაცვლეა? ვის ადგილს იჭერს იგი? სახელნაცვალის სახელს ენაცვლება, მაგრამ სახელი, როგორც ზედნაშენი ცნება, არ იყო. მან შენაცვლა ზედნაშენი სახე, ტოტემი. ესაა — ტოტემის მოადგილე.

3. საერთოდ არ იყო უღვლილება და ბრუნება, თუმცა ხშიერი ენა კი იყო, და ასეთი გრამატიკული ტვირთის გარეშეც ერთმანეთისა კარგად გაეგებოდათ, როგორიცაა სწავლა ფორმებზე, მორფოლოგიაზე. საწარმოო ელემენტები უღვლილებასაც და ბრუნებასაც — ერთი და იგივე აქვთ, მაგრამ ერთ შემთხვევაში ისინი სივრცეში მიმართებას ამჟღავნებენ (ბრუნებაში), მეორე შემთხვევაში — დროში, ე. ი. მოძრაობაში, მოქმედებაში (ესაა — უღვლილება). მაშ, ძირს გრამატიკა? რათა? შევცვალოთ ენის დინამიკის, მისი აგების გადმოცემით.

4. მოძრაობისა და დგომის ცნებების წინააღმდეგობების ანგარიშის გაწევით, რომლებიც დაუნაწევრებლად იმყოფებიან კოლექტივის

34580

ერთიანობაში, სოციალურ-ეკონომიურ ფორმაციაში და მოქმედებაში გამოიმუშავენ დროს (მოძრაობას) და წინააღმდეგ მოქმედებაში სივრცეს (ადგილს, სადგომს), რომელზედაც ამათუიმ კოლექტივის წარმოება დაეხვევა კვანძებიანი გორგალივით — სიტყვაშემოქმედება იდეოლოგიურად სტადიებით ვითარდება დროს მიხედვით, სადაც ერთ საგანთა სახელები ფუნქციურად გადადიან მათ შემცველ სახელებზე და ესენი კი დამოკიდებულია იარაღებისა და წარმოების წესების შენაცვლებაზე. დაგროვებული აზროვნება გავლენას ახდენს ტექნიკაზე, სივრცეში კი — წარმოების კვანძიან გორგლების მიხედვით, რომელშიც თითოეული გაცნობიერებული ნაწილი თავის სახელწოდებას იღებს მთელისგან, როგორც მისი მოპირისპირე, ტექნიკის განვითარებისგან დამოკიდებით. მნიშვნელობათა სტადიურ განვითარებას ეკუთვნის, მაგალითად, მიმოსვლის ცხოველთა ტრანსპორტში შენაცვლება სახელის გადასვლით, როგორც 'ირემის' — 'ძაღლზე', ან 'ძაღლის' — 'ცხენზე' და ა. შ. კვანძით განვითარებას კი ეკუთვნის — დახვეული გორგალის ძირეული მნიშვნელობისაგან დერივატების განვითარება. სიტყვაშემოქმედება იზრდება და ვითარდება, ერთი მხრით, როგორც ბაზისის, წარმოებისა და საზოგადოებრივობის, აგრეთვე ზედნაშენის რაოდენობრივი და თვისებრივი ზრდის გამო. ზედნაშენში ნაირსახეობა იზრდება ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობის აზროვნების თვისებრივი სხვაობის გამო. მატება ყოველთვის წინააღმდეგობათა ერთიანობის გზითაა მიღებული.

5. ბგერები არ იცვლებოდა, აზრის ცვლა, ბგერათა ნაირსახეობა იმავე დროს იდეოლოგიური ნაირსახეობა იყო, და ახლა არაა არცერთი ფორმალურად ანგარიშგასაწევი ბგერითი მოვლენა, რომელსაც არა ჰქონდეს ფუნქცია, იდეოლოგიურად დამოკიდებული არა ხმარებაზე, არამედ საზოგადოებრივ დაკვეთაზე. ბგერათა ნაირსახეობა ესაა — საზოგადოებრივი ფუნქციის ნაირსახეობა, ხოლო თუ აზრის სრული გაურჩევლობით ერთი ამბობს: „ГОВАРИТ“, ხოლო მეორე: „ГОВОРИТ“, ეს უკვე ხელოვნური შერჩევის საქმეა კულტის, ტრადიციის მიხედვით, ე. ი. რაკი კლასობრიობა უნდა მოისპოს, მნიშვნელობა არ აქვს.

მაშ, ძირს წერის რეფორმა? რათა? რეფორმა ენის ახალი მოძღვრების მიხედვით უნდა იყოს არა საქმოსნური, არამედ პრინციპიალური, და აქ ყოველგვარი შემთანხმებლობა გადახრაა გენერალური ხაზიდან არა მხოლოდ თეორიული განწყობისა, არამედ საწარმოო და საზოგადოებრივი პრაქტიკისაც, მაშასადამე, სოციალისტური მშენებლობის ჩვენს მონაკვეთზეც.

6. სქესები, მამრობითი და დედრობითი, აგრეთვე მსაზღვრელი და განუსაზღვრელი წევრები ახასიათებდნენ არა სიტყვებს, რომლებსაც ემატება სათანადო ნიშნები... რაღაც ვთქვათ, როცა 'женщина'-სთან ერთად 'рука' და 'вода' დედრობითი სქესისაა! 'Озеро'? რათა ის საშუალო სქესისა? უფრო უკეთესი: 'дитя' საშუალო სქესისაა, 'судьба' დედრობითისაა. როცა 'лошадь' დედრობითი სქესისაა, 'конь' — მამრობითისა, 'дитя' — საშუალოსი, ვიმეორებ, ეს ახასიათებდა არა ამ სიტყვებს, არამედ საზოგადოებრივ კატეგორიებს, რომელთაც ისინი ეკუთვნოდნენ ან მიკუთვნებული იყვნენ, საზოგადოების სხვადასხვა კლასს; ამიტომ უფრო ადრინდელ წარმოშობის მრავლობით რიცხვში ისინი არ არიან: მრავლობით რიცხვში დედრობითი 'лошадей', მამრობითი — 'коней' და საშუალო — 'детей' ძირითად ბრუნვებში ერთნაირად იწარმოებიან: სახელობითი — 'лошади', 'кони', 'дети'; ნათესაობითი, ბრალდებითი — 'лошадей', 'коней' და 'детей'; ასევეა საქმე მსაზღვრელ წევრებში (die — გერმანულში). იქ, სადაც ისინი არსებობენ (ბერძნულში), ესაა უფრო გვიანი ადგილობრივი მუშაობის წვლილი მხოლოდობითი რიცხვის ნორმების შექრით მრავლობითში. ნორმალურად კი მხოლოდობით რიცხვში ისინი ხან ორია, საზოგადოების ორ მებრძოლ საზოგადოებრივ ჯგუფად დაყოფისას, ხან სამი — სამ ჯგუფად დაყოფისას უფრო გვიან.

7. ცხადია, რომ ე. წ. ახალი ენები; თუნდაც ევროპული (ფრანგული, გერმანული, ინგლისური), უფრო ძველებია გლოტოგონურად, ვიდრე მკვდარი ენები, ევროპის კლასიკური ენები, ლათინური და ბერძნული, მათი ბრუნებით, ან რუსული ცოცხალი ენა.

8: იდეოლოგიური შენაცვლებები განსაზღვრავენ ბგერით ცვალებადობებს, რის გამო ენის განვითარების პროცესში თავდაპირველი ლინგვისტური ელემენტები, რიცხვით ოთხი, მრავალგვარ ცვლილებებს განიცდის იმავე წინააღმდეგობათა კანონის ხლართებში, და თავის განვითარებაში იქამდის მიდიან, რომ ერთ ბგერად იქცევიან, ხმოვანად თუ თანხმოვანად.

9. ბოლოს, სამეცნიერო აკადემიის უწყებებში იბეჭდება ჩემი შრომა „იდეოლოგიური თეორიაში მუშაობის მოსაბრუნე პუნქტი (გერმანიაში სამეცნიერო მივლინების შედეგებიდან)“ („Поворотный пункт в работе по яфетической теории (из результатов научной командировки в Германию)“). და ვეყრდნობი რა მას, სადაც მიუხედავად გერმანული სამყაროს, კერძოდ რეინის მხარის, კავშირისა კავკასიასთან და შავ ზღვითთან, რაც თვალში საცემია „საშუალო საუკუნოებამდის, როგორც მონუმენტალურ ძეგლებზე არა მხოლოდ

ახენის ტაძარზე ან წვრილ ნახელავეებზე, გოთებთან რომ აკავშირებენ“ ან „სოფლმხედველობების შენაცვლებაზე, უფრო მეტი—ქრისტიანულ რწმენათა შენაცვლებაზე და მათ გაფორმებაზე კულტში (ლაპარაკია პროტესტანტიზმზე)“, — უფრო უშორეს დროს მიმართ მტკიცდება, რომ გერმანული ენა გაუგებრობის გამოა მის უძველეს ნაწილებში ინდო-ევროპული ოჯახის ენებს მიკუთვნებული, რომ ძირითადი თავისებურებანი როგორც გერმანულს, ისე გოთურს საერთო აქვთ იმავე კონკრეტულ კავკასურ ენებთან, გერმანულს სვანურთან, გოთურს კი — მეგრულთან და ჭანურთან.

ჩვენი მოხსენების ძირითად ნაწილზე, აზროვნების განვითარებაზე, საჭიროა ყურადღების მიქცევა, რომ ბერძნების შემდეგ ფილოსოფიის, შემეცნების თეორიის უღრმესი განვითარება, დიალექტიკური, როგორც იდეალისტურ, ისე მატერიალისტურ, გერმანულ ენაზე მოლაპარაკე გარემოში ხდება, — უფრო ძველი სისტემის ენაზე, ვიდრე ბერძნულია. ეს შემთხვევითი როდია.

ევროპის დასავლეთ ნაპირზე პირენეთში, ბასკებში 'ხორბალს' gar-1, რომელმაც უფრო ძველი მარცვლელი 'ქერი' garagar შენაცვლა, ერთიდაიგივე სახელი ჰქვია — საერთო სომხებთან gar-e ↔ gar-, 'ქერი'; მაგრამ პურეულმა მუხის ნაყოფი 'რკო' შენაცვლა და უკანასკნელმა თავისი ფუნქცია პურეულებში ჯერ 'ქერს' გადასცა. 'მუხას' (→ 'რკო') სომხეთში და ბასკეთში იგივე სახელი აქვთ უფრო ძველს ნაირსახეობით ar1/*kar-1 [n]: ბსკ. Bi ar+1-შა 'ორი მუხა' (ქ. ბიარიცა), სომხ. kag-[1] ni 'მუხა'.

არის ხოლმე ისე, რომ ბასკებს, და იმავე სისტემის მქონე ენების კავკასიის ხალხს, ერთი ასეთი საერთო შედგენილი სიტყვის ნაირსახეობა აქვთ: ასე, მაგალითად, ქართ. ga-me, ბსკ. ga-w → ga-b, ე. წ. შეუღლებული სიტყვა ორი სიტყვა-ელემენტიდან, რაც ერთნაირად ნიშნავს 'ღამე' ს, მაგრამ ესევე სიტყვები ცალ-ცალკე იმავე მნიშვნელობით შენახულია (ga-, qa) კავკასიაში აფხაზებში (აფხ. qa), ვოლგის მხარეში მოკშა-მორდენებში (ve).

ჩრდილოეთში ფინეთში 'მიწა' გამოითქმის mu (ასე, მაგ., კომებში ანუ ზირიანებში). ახლა ჩვენ არ შევძევართ იმის დასაბუთებაში, თუ რათ გამოითქმის ეს სახელწოდება 'მიწისა' ასე, ან, რომ იგივე სიტყვა თავდაპირველად ნიშნავდა 'ცა-მყარსაც' და მასთან 'დროსაც', 'წელსაც' და სხვ. ეს სიტყვა ცნობილია ჩვენამდე ხუთი ათასი წლის წინათ ხნოვანების მქონე ლურსმულ წარწერაში, შუმერების ენაში — მესოპოტამიაში: ბურჟუაზიული ქვეყნების სპეციალისტები ვერ მიმხდარან, თუ როგორ აღმოუჩნდა შუმერულ ენას უღაო კავშირი ცოცხალ, ცენ-

ტრალური აფრიკის თანამედროვე ენასთან — ბანტუს ენასთან, და ამის გამო ერთი კარგი საკითხი დადგა დისკუსიით: შესაძლებელია თუ არა ბგერითი კანონების ასეთი ხანგრძლივობა; თურქესტანში და შუა აზიაში კი, სადაც რწყვის ტერმინოლოგია, აგრეთვე მდინარეების სახელები, კერძოდ ამუ-დარიის, ე. ი. 'ამუს-მდინარის', ახსნილია როგორც შემერული; მატერიალურ-საწარმოო ბაზას მოწყვეტილი ცალკე ბგერებიც კი (მაშასადამე, აკადემიურად ლათ. *deus ex machina*, ჩვენებურად კი, უბრალოდ — მექანიკურია), მათი ფორმალურად და ფიზიოლოგიურად დადგენილი კანონზომიერებით, ახსნილია როგორც ოთხი ლინგვისტური ელემენტის გადანაშთი, რომლებიც გამოსულია შრომის პროცესიდან და ენას, როგორც ზედნაშენს, უკავშირებენ ყოფას; ენის ახალი მოძღვრებით, იაფეტური თეორიით, ისინი ახსნილია და, აი, დისკუსია მიმდინარეობს ამ თეორიის, როგორც „შარლატანურ“ და „მექანიკურ“ (!!) თეორიის წინააღმდეგ. შემერები კი სპეციალისტთა შესაძრწუნებლად ინდოეთის მატერიალური კულტურის ძეგლებისაკენ მიიწვევენ; იაფეტური თეორია ამტკიცებს შემერების არსებობის ფაქტს არამხოლოდ „დამლუბველ“ იაფეტურ კავკასიაში, არამედ ვოლგაზეც, ჩუვაშეთში, ფინეთის „ცივკლდეებთანაც“ სუომებში — იმ ეპოქებიდან მოყოლებული, როცა არც რუსები იყვნენ, არც ფინები, და კარელები დამოუკიდებელ ენაზე ლაპარაკობდნენ. დავანებოთ თავი ამ „ძველმანს“. ახლა უნდა აღვნიშნოთ, რომ კომის ან ზირიანული ენის ტექნიკის მიხედვით *nu* 'მიწა' უნდა გამოთქმულიყო თავდაპირველად *mur* და ეს საძებნი *mur* ბერბერების ცოცხალ ენაში იმყოფება, სახელდობრ კაბილებში, ისევედასევე აფრიკაში, 'ქვეყნის', 'მხარის', 'სახნავის' მნიშვნელობით, მაგრამ დედრობითი სქესის გაფორმებით: *ni-mur-ni* (მაროკულად აგრეთვე — *r-n* დაკარგვით, მაგრამ ა'ურობით და *zir*-თან შეუღლებით: *ni-a-ma+zir-ni* 'ქვეყანა'), როგორც რუსული სიტყვა 'земля', გერმანული 'die Erde', ფრანგული 'la terre' და ა. შ., სადაც მხოლოდ სქესი გაირჩევა, და ჩვენ ვიცით, რათაა ეს ასე.

ბასკები 'ცრემლს' *nigar*-ს ეძახიან, მაგრამ ვერც ბასკები, ვერც ბასკური ენის საუკეთესო სპეციალისტები ვერ გეტყვიან: „რათა“? არ იციან, რომ ის ორი ელემენტისაგან შემდგარი შედგენილი სიტყვა სიტყვა-სიტყვით ნიშნავს 'თვალის (*ni*) წყალი (*gar*)'. ორივე ელემენტი დამოუკიდებლად შემჩნეულია, თითოეული, როგორც სიტყვა, კავკასიაში, სადაც თითოეული ამ სიტყვის ნაირსახეობის მთელი რიგი გვაქვს, მაგრამ შედგენილი 'ცრემლის' მნიშვნელობით მხოლოდ ბასკებშია.

ასევეა შედგენილი რუსული სიტყვა sle-za—'ცრემლი', სიტყვა-სიტყვით 'თვალის (sle ← sel) წყალი' (za ← sa ← sal). სიტყვა sel უზარმაზარი საერთაშორისო გავრცელება აქვს მიკროკოსმიური ტერმინის მნიშვნელობითაც 'თვალი' (სუომი — silmä, ერზია — sel-me, ბრეტ-ხედვა sell) და კოსმიური მნიშვნელობითაც 'მზე' (სომხ. el 'მზის ამოსვლა') და სხვ. Za ← sa 'წყალი' — ჩვეულებრივი კვეცილი სახე sal-dal -, კარგად ცნობილი კავკასიაშიც, — საერთო სიტყვაა რუსებისა ფინებთან უძველეს შედგენილ ტერმინებში, როგორც ტომურ სახელებში — თავდაპირველად კი საწარმოო ტოტემებში, ისე სახელნაცვლებში და ზოგად სახელებში, როგორიცაა Vesni წინა-ფინური ტომი, და Merya, რუსული სახელნაცვალი ve+se → ves, სუომი vies 'წყალი', საიდანაცაა კოსმიური წყლის ქალღმერთის სახელიც Vi-sa და Vey-sa; შემდგომ ფეოდალური რომანის გმირი ქალის — სპარსეთში და საქართველოში, როგორიცაა Iseult ← Isolde, სომხ. [I-] sar+men-ik, დასავლეთ ევროპის საშუალო საუკუნოების რომანში და სომხეთის უფრო ადრინდელ ეპოსში. ეს მოვლენები. მასურია, ასეთი ენათმეცნიერული ანალიზი მეზობელ დარგებში იჭრება, არა მარტო ლიტერატურის მკვლევების, არამედ მატერიალური კულტურისა და სხვ. დარგებშიც. ესევე მოვლენები შემჩნეულია ახლა ახალი სისტემის ენების შიგნითაც, შუა ევროპაშიც და განაპირა ევროპულ დასავლეთისაშიც. ასე, მაგალითად, ცნობილია, რომ 'ხელიდან', როგორც ბრძოლის იარაღიდან, წარმოდგება 'ძალა' და როგორც წარმოების საშუალებიდან — 'ცბიერობა' (საქართველოში ვინე ფეოდალებში 'ცბიერებას' ნიშნავდა, ხალხში 'ძალას'), და ამიტომ გერმ. Kraft — ლონე და ინგლ. 'craft' — 'ცნობიერება' ორგვარი გააზრებაა ერთიდაიგივე სიტყვისა 'ხელი' და ამ მნიშვნელობით მათი ფუძე kra, თავდაპირველად kar, ენობრივი მასალით იხსნება ქართულში, სადაც მისგან ნაწარმოები ზმნა გვაქვს mi-e-kar-a — 'მიეკარა', სომხურში (kar 'ძალა' — har 'დაარტყა' → ar 'აიღო') და ბასკურში (ar-tu 'აღება', 'აიღო') და ა. შ. ან კიდევ: 'ფურთხება' ყველა ენაში იხსნება როგორც მოქმედება 'პირის წყლით', 'პირის წყლის (ჩამონთხევა)', მაგრამ 'პირი' და 'სახე' წინათ ერთიდაიმავე სიტყვით გამოითქმოდა; მიუხედავად ამისა, ხმიერ ენაში სხეულის ნაწილის სახელები, როგორც მიკროკოსმოსისა, გვიან გაჩნდა, უფრო ადრეულ სტადიაზე მხედველობაში ქონდათ 'სახე', არა ადამიანის სახე, არამედ კოსმიური ტოტემის 'მზის', 'ცის'; ამასთან დაკავშირებით რუსულ ენაშიც ჩანს, რომ 'ცა' (небо) ბგერითი სუსტი ცვლილებით 'нѣбо' (нобо) იხმარება მნიშვნელობით 'პირის ღრუს ზემო ნაწილი'; უფრო ძველი სისტემის ენებში სიტყვა 'ცა', ასე, მა-

გალითად, ქართულში, შა სრულიად უცვლელად ნიშნავს კოსმიურადაც 'ცას' და მიკროკოსმიურადაც 'პირის ცას' (სასა), ამიტომ რუსული ზმნის ფუძე 'плевать' $va \rightarrow v$, 'წყალი', ple 'პირისა', 'სასის', სახელდობრ 'ცის'—შემთხვევით არ ემთხვევა ფრანგულ $pleuv-oir$ -ს 'წვიმის ჩამოვარდნას' (მოსვლა), სახელდობრ 'ციდან წყლის ჩამონთხვევა' და ა. შ. მაგრამ ესეც ცოტაა: ple მაინც ნიშნავდა 'პირს', 'ტუჩებს' და თავდაპირველი სახით pel ($\leftrightarrow pil$) სვანურად ნიშნავს 'პირს', 'ტუჩებს' (pil), ქართულად—'სახეს', 'პირს' (pir). მაგრამ, რაკი 'სახე' pir -ს ნიშნავდა და სათანადო სოციალურ ჯგუფში pel -ად გამოითქმოდა, ამავე გარემოში ასევე უნდა გამოთქმოლიყო 'ყურიც', 'თვალის' მემკვიდრე ცნობიერებაში და სახელის დარქმევაში; კომის ენაზე pel , უდმურტულად pel —'ყური' (ოდესღაც 'თვალი', $resp$ 'სახე', მაშასადამე, კოსმიურად 'მზე', 'ცა', 'ჰაერი'), 'ქროლვა', 'შებერვა', საიდანაცაა უდმურტულივე $pel-te$ 'ქრის', $pel-la$ —'უბერავს', 'შელოცვას ჩურჩულებს'.

მნიშვნელობის გამრავლების ყველა ჩამოთვლილ ხერხსა და სახეს ემატება კიდევ შენაცვლებები განიშანდობლიობის რიგით თავდაპირველი, ყოველთვის კოლექტიური აზრის კერძოზე გადაყვანის ხაზით. და ეს შეეხება არა მარტო საკუთრების უფლების ტერმინებს, რომელიც აგრეთვე კოლექტიური საკუთრების უფლებით იწყება და კერძო უფლებას სულ უკანასკნელ დროს აღწევს, კოლექტიური უფლების სხვადასხვა ჯგუფური სახეების ნაირსახეობის გავლით.

წარმოდგენების კოლექტიურობა თავის მხრით გამოსავალი პუნქტი მატერიალური ბაზიდან ზედნაშენ სამყაროში ნახტომისათვის, ვინაიდან ისეთი საგანი, მაგალითად, როგორცაა 'ცული', მართალია, მთელი საწარმოო კოლექტივის პირველყოფილი საზოგადოების ფლობელობაში იყო, მაგრამ ორგვარად აღიქმებოდა, —როგორც კონკრეტული საგანიც 'ცული' და როგორც ზოგადი ცნება 'იარალი', და ამიტომ ერთი მისი მანიშნებელი სიტყვა 'ცულსაც' ნიშნავდა და 'იარალსაც'; იმავე დროს, რადგანაც კოლექტიური უფლების აღმოცენების ეპოქებიდან მოყოლებული ხშიერ ენაში მთელ საზოგადოებაზე მიკუთვნება 'ცულისა' მისი გამომსახველი კოლექტივის მთლიანად დასმით გამოიხატება, ე. ი. ტოტემის, ამიტომ იგივე ხშიერი კომპლექსი, რომელიც სიტყვას თავში ან ბოლოში ემატებოდა, საგნის საზოგადოებისადმი მიმართების დასახასიათებლად, კოლექტივისადმი მიკუთვნებისა და საზოგადოებრივი მისი ზმარებისა, —ეს კომპლექსი თვით საგნის დახასიათებაზე გადადიოდა და ამგვარი ნამატით ემატებოდა იგი წინიდან და პრეფიქსად იქცეოდა, თუ ემატებოდა ბოლოდან და სუფიქსად ან დაბოლოებდად. სიტყვა, საგნის მანიშნებ-

ლი, მთელი კოლექტივის კუთვნილ მნიშვნელობას ითვისებდა, სახელდობრ კრებადობას (მრავლ. რიცხვი), ერთიანობა (კრებადი მნიშვნელობა) და ზოგად ანუ განყენებულ მნიშვნელობას.

აზროვნების საკითხთან შეიძლებოდა მისვლა და მიდიან კიდევ დაინტერესებით სხვადასხვა სამეცნიერო დისციპლინების თვალხედვით, როგორც რამოდენიმედ ენასთანაც; მაგრამ რამდენადაც წარმოშობის საკითხი ღვება, არ შეიძლება პირველ რიგში უფლება არ მიეცეს ლინგვისტს ამ საგნის შესახებ იმსჯელოს, უფრო მეტი—აზროვნების საკითხშიც იყოს მსაჯული, როგორც თავის სპეციალობის საკითხში და მაშინაც კი, როცა აზროვნებაზე მსჯელობენ და ენის საკითხს კი აფუჩჩებენ. ლინგვისტის ჩამოშორება აზროვნებაზე მსჯელობისაგან ესაა—ბურჟუაზიული ლინგვისტიკის მემკვიდრეობა, რომელიც წყველა-კრულვასავით აწევს ყველა ჩვენს წამოწყებას კვლევის ორგანიზაციის საქმეშიც და სასწავლო საქმეშიც, და არა მხოლოდ ენისა.

ენის ძველი მოძღვრება სამართლიანად ამბობდა უარს აზროვნებაზე, როგორც თავის კომპეტენციის საგანზე, რადგანაც მეტყველებას იგი აზროვნების გარეშე სწავლობდა. მას ჰქონდა ფონეტიკის კანონები—ბგერითი მოვლენების, მაგრამ არ იყო სემანტიკის კანონები—ამათუიმ აზრის აღმოცენების კანონები, მეტყველების გააზრების კანონები და შემდეგ მისი ნაწილების, მათ რიცხვში სიტყვების. სიტყვათა მნიშვნელობებს არაერთარი იდეოლოგიური დასაბუთება არ მოეპოვებოდა.

ენის მიფუჩჩება აზროვნების წარმოშობის მსჯელობისას ბუნებრივი ფაქტია, თითქოს ორგანიზაციული დასკვნა, რომელიც მეტყველების ძველი მოძღვრების ზოგადი. განწყობიდან მომდინარეობს და რომელმაც მთელი რიგი უშედეგო ცდების შემდეგ თავის კომპეტენციის წრიდან გამორიცხა საერთოდ ენის წარმოშობის პრობლემა. თვით მისი დაყენება სპეციალისტთა წრეში არამეცნიერულად და უსარგებლოდ ითვლებოდა, რაც თავის მხრივ ფორმალურ მეთოდთანაა ორგანიზულად დაკავშირებული. მეთოდი ენის სარკვევ ობიექტს მხოლოდ ფორმალურ მხარეში ხედავდა, მელორობაში და არა იდეოლოგიაში. ამასთან დაკავშირებით ლინგვისტიკაში არსებობს ტერმინი გლოტოგონია, 'ენის შემოქმედება', 'ლოგოგონიაც' კი არა, ე. ი. 'გონებაშემოქმედება', სიტყვა—გონება ღმერთს იყო მინაბრებული უშუალოდ ან შუალობით (ბერძნულად ლოგოს—'სიტყვა-გონება') ან ფსიქოლოგიას, მოძღვრებას სულზე, რასაც იგივე ღმერთი განაგებდა.

და მხოლოდ გაძარცული სიტყვა დარჩა ბუნების წილად, ენის შემოქმედებაც და ენის ისტორიაც ბუნებრივ ან გოდნობათა ფაქტო-

რების ასეთი შეზღუდვით შეჩერებული იყო მხოლოდ ფონეტიკური (ბგერითი) გამომჟღავნების და აკუსტიკური (სმენითი) აღქმის საზღვრებში არა მხოლოდ განსაკუთრებულ მოძღვრებაში, ფიზიოლოგიურად აღქმულ მკვლევრობაში (ფონეტიკაში), არამედ იმავე ფონეტიკაზე აგებულ მორფოლოგიაში.

აზროვნების პრობლემასთან ენის ახალი მოძღვრება უყოყმანოდ მიდის, იძულებულია მივიდეს ყოველგვარი ფარისევლური სიფრთხილის გარეშე. ამას აიძულებს მას ენობრივი ფაქტების ურთიერთობების თავის საწარმოო-საზოგადოებრივ ფესვებამდის ახსნის ძალა. პრობლემა აზროვნების შესახებ ერთ-ერთი უდიდესი, თუ არა ყველაზე დიდი, თეორიული პრობლემაა ქვეყანაზე და სწორედ იმიტომ, რომ მისი ფესვები თვით მასში არაა და არც ბუნებაში, არამედ იმ მატერიალურ ბაზისში, რომელიც დიალექტიკური მატერიალიზმითაა დადგენილი. და თუ უდაოა მარქსისტული ფილოსოფიის ეს მონაპოვარი, რაშიც არაერთი ეჭვი არა აქვს დიალექტიკოს-მატერიალისტს, თუ მარქსიზმის ამ მონაპოვარმა სრულიად ახალი სული ჩაბერა თვით დიალექტიკას, გადააბრუნა იგი, იდეალისტებს რომ ყირამალა ედგათ, და ბაზისისა და ზედნაშენის ერთიანობა შექმნა რთული ურთიერთობებით, მაშინ აზროვნების პრობლემა ესაა—მარქსისტული მონაპოვარის თეორიულად გამაგრების პრობლემა, ისევე როგორც საკოლმეურნეო მშენებლობა არა მარტო სამეურნეო-პრაქტიკული, არამედ უდიდეს პოლიტიკური და საზოგადოებრივი მნიშვნელობის კულტურული საქმეა. ესაა კოლექტიური ძვრის საშუალება, მასების აზროვნების რევოლუციური შენაცვლების, ახალ აზროვნებაზე გადასვლის ანუ ნახტომის, რომელიც (ახალი აზროვნება) გაამაგრებს ენის ახალი მოძღვრების მიერ დაპყრობილ პოზიციებს და ხელს მოუმართავს შემდეგ სწრაფ წინსვლაში პრობლემის საბოლოოდ გადასაწყვეტად.

რატომაა აზროვნების პრობლემა—ერთ-ერთი უდიდესი, თუ არა ყველაზე დიდი თეორიული პრობლემა ქვეყანაზე?

იმიტომ, რომ მას უკავშირდება ნახტომი ცხოველთა ურდოდან, ცხოველთა ჯოგიდან (стадность), გუნდიდან (стайность), თაბუნიდან (ройность) ადამიანთა საზოგადოებაში; ერთი სიტყვით, ყოველგვარი მხეცურ-ზოოლოგიურად ორგანიზებული კოლექტივიდან, — ოთხფეხთა „ჯოგია“ ეს, ფრინველთა 'გუნდი', თუ ფუტკრის აკაკა-ფრთიანი მწერების 'თაბუნი.'

მე განგებ ვხმარობ იშვიათ, ხელოვნურ რუსულ სიტყვას 'стайность', რომელიც 'стая'-დანაა ნაწარმოები, და სრულიად მიუღებელ ფორმას 'ройность', რომ უფრო გაადვილდეს ენის ახალი მოძღვრე-

ბის ერთ-ერთი მეტად ელემენტარული დებულების აღთქმა, სახელ-
დობრ: ენაში ჯერ შინაური ცხოველების სახელები გაჩნდა და შემ-
დეგ გარეული ცხოველებისა; ამასთანავე ვუჩვენებ თითოეულისათვის
აშკარა და რუსულ ენაშიც შესამჩნევ ფაქტს, რომ, იმ დროს, როცა ად-
ამიანთა კოლექტივის სახელწოდების ორი ნაირსახეობა გვაქვს - საზო-
გადოება, საზოგადოებრივობა, — ცხოველთა კოლექტივის-
თვის სახელწოდების ერთი ნაირსახეობის გამოძებნაც გაძნელებუ-
ლია; ამასთანავე უფრო ადვილია მისი გამოძებნა, როცა „გაწვრ-
თნილ“ ოთხფეხებს და ფრინველებს ეხება საქმე, ადამიანის ამათუიმ-
წარმოების მონაწილეებს, მაგრამ ძნელია, როცა თუნდაც ფუტკრებს
ეხება საქმე, რომელიც ადამიანის სამეურნეო ორგანიზაციაშია ჩათ-
რეული. მაგრამ თავისი ბუნებრივ-ფაქტორებზე დამყარებული ავტო-
ნომიური წყობილებით.

მთავარი კი მაინც ისაა, რომ, როგორც მოშინაურებულ ცხოვე-
ლებიდან გადაჰქონდათ სახელები გარეულზე, ისე მათ კოლექტივზეა
გადატანილი ადამიანთა საზოგადოებების სახელები, ადამიანთა სო-
ციალურ-ეკონომიური პრიმიტიული ერთეულებისა; იმ ეპოქების საზო-
გადოებები კი ტოტემური იყო, ტოტემების მიხედვით იწოდებოდნენ;
ტოტემები კი სრულიად სხვადასხვაა, მაგრამ სტადიების მიხედვით
სასტიკად გასაზღვრული მნიშვნელობისა იყვნენ, რიცხობრივადაც კი.
ასე, მაგალითად, 'ყველა', 'ბევრი', და საკვანძო დიდი რიცხვები — 'სა-
მი', 'ხუთი', 'ათი', 'ოცი', 'ასი' — პირველ რიგში ტოტემის მნიშვნე-
ლობების წრისა არიან. თვით რუსული სიტყვის 'одный'-ს ფუ-
ძე, სახელდობრ 'один', ისე როგორც მისი ორეული 'один' ('одина',
'о-одна'), აგრეთვე ტოტემები იყვნენ: მასთან 'один' ცხოველური ტო-
ტემის სტადიაზე ნიშნავდა 'ცხენამდის' 'однака'-ს, 'один'-ი კი კოსმიუ-
რი სოფლმხედველობის სტადიაზე ნიშნავდა 'ნენც', აქიდან 'один' ნი-
შნავს 'ზემო', 'ზედ', როგორც წინდებულ კითხვაზე 'რაზე', მაგალი-
თად, სახელებში 'один огне', 'один языке' და 'წრეს', 'გარშემოს', ზმნებ-
ში, მაგალითად, 'одинходить' და სხვ. ცხოველების კოლექტივების სა-
ხელწოდებებიც შედეგია ადამიანების კოლექტივების ტოტემური სა-
ხელწოდებების მათზე გადატანისა; ასე, მაგალითად, 'стая' птиц,
სადაც sta+y ფუძეა სიტყვის sta+y-a, როგორც 'сотня', რომელიც
სოციალური ტერმინის მნიშვნელობით სრულიადაც არ ნიშნავს 'сто'-ს,
რიცხვს 'сотня'-ს; პირიქით, 'сотня' (თავდაპირველი ფუძით soten) —
ესაა სკვიაურული ტოტემი, skoten-ის გადანაშთი, საიდანაც კვეცილად
sko-t არა მარტო ნიშნავს 'стадо', 'скот', არამედ 'сокровище',
'деньги' და ა. შ. ორეულით ska-t (→ გერმანული Schatz).

იმავე ჩამომავლობისაა *sta+do* (\leftarrow *sta+don*) განსაკუთრებული სოციალური დაჯგუფების გამოთქმით. ეს ტერმინები, მიუხედავად ამისა, არა მხოლოდ ადამიანების კოლექტივის წარმოებაზე მიგვითითებენ, რომელთან ერთად ისინი გაჩნდნენ, ასე, მაგალითად, კერძოდ *sta+do* 'მეცხოველეობაზე', არამედ საწარმოო ურთიერთობებზეც; კერძოდ, 'СТА-ДО', როგორც 'СКО-Т', — ორივე სკვითური ტოტემის ნაირსახეობაა, — ერთი მხრით, უდაოდ მოწმობენ 'მეცხოველეობას', და ამასთან დაკავშირებით მათ 'ნომადურ', 'მომთაბარე ცხოვრებას', რასაც ამოწმებს სკვითური ტოტემიდან ნაწარმოები რუსული ზმნების მთელი რიგი, მაგ., 'СКИТ+а+ТЬ-ся'; მეორე მხრით, დასადგურებულ, პირდაპირ ქალაქურ ცხოვრებას მოწმობენ, რის გამოც, რომ არა ვთქვათ რა საცვლელი მეტალის ერთეულზე, 'ЗОЛОТО', 'СКОТ', რომლებიც სკვითური ტოტემის ნაირსახეობებთან ადიან — *skolot*, *skupa*, თვით სიტყვა 'СТАДО' იმ ფუძეს წარმოადგენს, რომლიდანაც, როგორც საცხოვრებელი სადგომის სახელწოდებისაგან, სტადიური განვითარების სათანადო საფეხურზე, სათანადო წარმოებასთან დაკავშირებით, ქალაქური სადგომის სახელწოდება გამოიწვევდა; ასე, მაგალითად, გერმ. *sta+d-t* 'ქალაქი', და შემდეგ *sta+t* (**star-t*-იდან) 'სახელმწიფო'. ჩვენ ახლა არ ვეხებით რთულ, მაგრამ სავსებით გარკვეულ ურთიერთობას, ერთი მხრით, ლათინურსა და რომანულენებთან ქალაქმშენებლობის ხაზით, მეორე მხრით — კავკასიასთან და მცირე აზიასთან ქალაქმშენებელ ქალ-ღმერთთან კავშირის ხაზით, რომლის კულტი კერძოდ გერმანელებში აღმოჩნდა. არ ვართულებთ საქმეს ამ სიტყვის ნაირსახეობების ანალიზით იმასთან დაკავშირებით, რომ მისი ფუძე რომანულ ხალხთა შორის, როგორც ლათინებშიც, ნიშნავს 'ხნოვანობასაც'; ე. ი. 'დროს', კერძოდ 'ზაფხულს', 'პაპანაქებას', 'წელს', ვინაიდან თავდაპირველი მისი მნიშვნელობა 'ცა' და მისი მოწინააღმდეგე მნიშვნელობით 'მიწა', 'სადგომი' გამოყენებულია როგორც ფუძე ზმნისა 'СТОЯТЬ' (*stoy-a+t*, ლათ. *sta-a+re* და სხვ.), ლათ. *sta+t-us*; ფრანკული *état* 'მდგომარეობა' და ა. შ. გერმანულში კი მისი გადახმოვანებით („*e*“, „*a*“-ს მაგიერ: *ste+h-en*) და შეუღლებით *C* ელემენტთან — პრეტ. *stan-d* (იხ. სონ. $\sqrt{*skan-g}$ *kangne* ში 'დავდგი', 'დავაყენე' და სხვ.) ინტერესს წარმოადგენს თავისი იდეოლოგიური დაკავშირებით ისევ და ისევ 'ცასთან', 'მზესთან' ან სხვა ტოტემურ ნაცვალთან — *stal-t-i* ფუძეში 'die Ge-stal-t', მოჩვენება, 'აჩრდილი', 'სახე', 'ფიგურა'.

აზროვნების პრობლემის თუნდაც თეორიული გადაწყვეტა ესაა — სოციალური შემოქმედებითი გმირობა არა მეცნიერის, არამედ საზოგადოებრიობისა, სადაც იგი უყოყმანოდ დგება და პრინციპიალუ-

რად წყდება ყოველგვარი სიფრთხილის. გარეშე. არც მარტო სიფრთხილე, არც მარტო მისი მოპირისპირე — რისკი, თავისი წანამძღვრების მომხსნელი შემოქმედებითი გმირობის გარანტიას არ წარმოადგენს, რევოლუციურ აქტს, არც თეორიაში, არც პრაქტიკაში, როგორც მას ვამჩნევთ არა ჰერეტიკით, არამედ აქტიურად, განვიცდით რა ჩვენ სოციალისტურ მშენებლობას, რომელიც თავისი შემოქმედების დაუნდობელი ბორბალით ანადგურებს გადანაშთი ყოფა-ცხოვრების ყველა კეთილგონიერ ცრურწმენას. ენის ახალი მოძღვრება აზროვნების პრობლემას დიალექტიკურად უდგება, რომელსაც უფრო რთულ საკითხად ყოფს, ნამდვილად ჩვენი უკვე წინდაწინ მზა ცრუ-წარმოდგენით გართულებულ საკითხად; ესაა საკითხი ადამიანის მეტყველების წარმოშობისა, ე. ი. აზროვნებისა + ენა და საკითხი, რომელიც ჩვენსა და აზროვნება-ენის აღმოცენებას შორის შუალედშია, აზროვნების ტექნიკის გვიანი შენაცვლებებისა; ამ საკითხს სრულიად ანგარიშს არ უწევდენ, ვინაიდან ამგვარი შენაცვლებები რამდენიმეა, რამდენიმე სტადია, თავის დინამიკაში მიმდინარე, ე. ი. შემოქმედებით მოძრაობაში, წარმოებაში მომხდარი ძირეული ძვრებისა და წარმოების მიხედვით ჩამოყალიბებული სოციალური ურთიერთობის მეოხებით. ენის ახალი მოძღვრება პირველ რიგში აზროვნების ტექნიკის ამ სტადიური შენაცვლებების საკითხს აყენებს; იგი დადებითი განმარტებით ხსნის იმ აზროვნებას, რომელიც წინუსწრებდა ლოგიკურს, ე. წ. წინა-ლოგიკურს, როგორც მთელ რიგ საფეხურებს კანონზომიერებათა და ტექნიკის შენაცვლებით. მასასადამე, ბრმა კონკრეტული დებულების „მიმფუჩიჩებელი“ ტერმინი, 'წინა-ლოგიკური', რომელიც ჩვენ ბევრთაგანს გვზიბლავდა Levy Bruhl-ის ხელდახელობით, ისტორიულად ირკვევა ყოფით შეპირობებული თავის ჩამოქნაში.

ენის ახალი მოძღვრება იაფეთური თეორიით უპირველესად ყოვლისა დაძყარებულია აღმოცენების და განვითარების კანონზომიერებაზე ჯერ მეტყველების, შემდეგ სიტყვების, როგორც სოციალური ღირებულებებისა; ისინი წარმონაშობია საწარმოო ურთიერთობებისა თავის დიალექტიკური განვითარების პროცესში და გაფორმებულია სათანადო სტადიების აზროვნების მიერ; ამგვარადვეა აღმოცენებული მათი ურთიერთობანი, მაკავშირებლები, სამოსამსახურო ნაწილაკები. მეტყველების პალეონტოლოგიის მეოხებით, რომელმაც სიტყვათა მნიშვნელობების შენაცვლება გამოარკვია, ამ ზედნაშენ სოციალური ღირებულებებისა, სტადიური განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე, ენის ახალი მოძღვრება აზროვნების წარმოშობის საკითხს არ ანცალკევებს გლოტოგონიდან (ენის შემოქმედებიდან) და, რაკი ძირბ-

თად საკითხად ენის წარმოშობის საკითხს აყენებს, ამითვე აზროვნების პრობლემასაც პირველი რიგის საკითხად თელის და მეტყველების ტექნიკას კი სამოსამსახურო ადგილს უთმობს, ხშიერია იგი თუ ხელისა..

ერთ-ერთი ძირითადი წინამძღვარი აზროვნების პრობლემის წესიერად დასაყენებლად, ესაა — აღიარება, უფრო მეტი — გაცნობიერება იმ კოლოსალური მნიშვნელობისა, რომელიც ხელის მეტყველებას აქვს, როგორც საშუალებას, მომწესრიგებელს წარმოებაში, ქცევაში, სოფლმხედველობაში და, ცხადია, ენაში საერთოდ.

ხელის ენა და მასთან ერთად ხელის აზროვნება დიდხანია რაც შემჩნეულია. მაგრამ სად? როგორ? და რა შედეგებით თუნდაც მეცნიერებისათვის? ხელის ენა, და აზროვნებაც, შემჩნეულია შორეულ კოლონიურ ქვეყნებში, „წითელკანიანებში“, „შავკანიანებში“, „ყვითელსახიანებში“ და სხვ. წარმომადგენლებში არა კაცობრიობის, არამედ გაკიცხული სახის ქმნილებების, არც თუ ცხოველების, არც თუ ცხოველთა საზღვარზე მყოფ ქმნილებებში, როგორაც დააჯგუფა კოლონიური სამყარო მსწავლულმა ევროპამ, სახელდობრ ევროპის ბურჟუაზიულმა კლასმა; ამისათვის შექმნა მან ე. წ. ეთნოლოგია, სოციოლოგიის მეტად საეჭო სუროგატი, რომელიც ჩვენში აქამდის სათუთად შენახულია ეთნოგრაფიის სახელწოდებით, რაც ჩანს თუნდაც იმაში, რომ ეს მეცნიერება ველურებისა და სოფლის შესწავლისათვის არსებობს და სწორუფლებიანად არაა მიჩნეული მოსახლეობის განათლებული ნაწილის, განსაკუთრებით ევროპის, შესწავლაში. ამიტომ იყო, რომ ხელის ენის საკითხს სერიოზულ ყურადღებას მხოლოდ სპეციალისტები აქცევდნ და ზედნაშენ მოვლენებს სწავლობდნ არა წარმოებისა და საწარმოო ურთიერთობების მხრივ, მაშასადამე, არა კაცობრიობის, უფრო სწორად — საერთოკაცობრიობის მიღწევების მხრივ, მათი დიალექტიკურ-მატერიალისტური ანგარიშის გაწევისა და თუნდაც იმავე ხლართებში წარმოშობის (გენეზისის) სწორი პროგნოზის მხრივ, არამედ ცხოველების მხრივ, ცხოველთა შესახებ მეცნიერების მხრივ, სახელდობრ ზოოლოგიის, ბიოლოგიისა და ფიზიოლოგიის მხრივაც.

მაგრამ, ვიმეორებ, ჩვენ სხვადასხვა გზით მივდივართ, როცა „ეთნოლოგები“, ანთროპოლოგები და ფილოსოფოსები ამ პრობლემის გადაწყვეტას ამ მხრივ უდგებიან და მიამიტობამდის დასულ მდარე ფორმალურ-შედარებითი მეთოდს ხმარობენ. უნივერსალური არისტოტელე ადამიანის ხასიათის შეცნებას ადამიანის სახის (Zügg) ნაკვთებისა და ცხოველთა თავის სრული თავისნებითი შედარების გზით ფიქრობდა..

ხელის ენა ამ გარემოში ერთი ნაწილისთვის გასართობი კურორტია, მეორისთვის, უფრო გამჭრიახ გონებისთვის — ზოგადი საუბრის მასალა და უპასუხისმგებლო შეხედულებათა გამოთქმისა პრიმიტიულ აზროვნებაზე, ზოგიერთებისათვის — ზედმეტი საბუთი, რომ „კოლონიური“ ხალხების ეს ჩამორჩენილი წარმომადგენლები, მართლაც, ცხოველებს ეთანაბრებიან. და ხელის ენის სათანადო უძვირფასესი მასალა სუსტად გროვდება, უფრო სწორედ, სპეციალისტები სრულებით არ აგროვებენ და ენის მოძღვრებაში ისევე უარყოფენ მას, როგორც საშენ მასალას, როგორც ქვედა მოსახლეობის ცოცხალ ენებს, როგორც ჩაგრულ მცირე და არამცირე ხალხთა ცოცხალ ენებს თვით ევროპაში. ხელის ენას უფრო მეტად უგულვებელყოფენ.

ბუნებრივია, რომ ენის ძველი მეცნიერებისათვის ხელის ენა სრულებით არც არსებობს. ამავე დროს კი, ხელის ენამ და ხელის აზროვნებამ გლოტოგონურ (ენის შემოქმედების), განსაკუთრებით კი ლოგოგონურ (აზრის შემოქმედების) პროცესში უზარმაზარი როლი შეასრულა; მისი არსებობის მრავალ ათასეული წლების განმავლობაში აზროვნებაში უზარმაზარი ძვრები მოხდა, მისი მეოხებით აზროვნება ჩამოყალიბდა, ხელის ენის ოდენობრივი და თვისებრივი ზრდის იმავე ხნის განმავლობაში კაცობრიობამ სტადიური განვითარების არა ერთი საფეხური გაიარა. აღმამფოთებელია საქმის ნამდვილ მდგომარეობისაგან ასეთი გაშორება, მაგრამ სავსებით ბუნებრივია იგი ბურჟუაზიული მეცნიერებისათვის, როცა კოლონიურ ხალხთა შორის თვით ფაქტი ხელის ენისა და ხელის აზროვნებისა მათ მიერ გაგებულია, როგორც საბუთი სათანადო კოლექტივების განვითარებისა, პირველყოფილ საფეხურზე ყოფნისა, ან როგორც გვიან გაჩენილი შემთხვევითი ნამატი, რომელიც ადგილ-ადგილ აღმოცენდა ხშიერ ენაზე დამატებული ელემენტებისაგან და, მაშასადამე, როგორც ისტორიულად ყოფით შეუპირობებული. ამავე დროს კი ხელის ენა თავისთავად მსოფლიო ხმარებაში მყოფი ხაზობრივი მეტყველების სტანდარტიზებული გვიანი სახეა, რომელმაც ბრძოლით დაუთმრა ადგილი ხშიერ ენას მეტად გვიან, ქალთა მატრიარქალური ორგანიზაციის ბრძოლის პროცესში, ესაა ქალური ენა, და მხოლოდ თანდათანობით იქნა მომწყვდეული ცალკე რაიონებში მათზე მოლაპარაკე სოციალურ-ეკონომიური ერთეულების მებრძოლ მხარეთა ანტაგონიზმის შედეგად. ამგვარ ახალ იზოლირებულ რაიონებში არა მარტო ე. წ. პირველყოფილი აზროვნების მქონე ხალხებია, — აფრიკაში, ამერიკაში და ავსტრალიაში. თითოეულ რაიონში ეს ადგილი გენეტიკურ

რადაა (წარმოშობით) დაკავშირებული იმავე კოლექტივში ამათუიმ ხარისხით არსებულ წინანდელ ყოფასთან.

ახლახან გავივით, დაკავშირებით კინეტიკური ანუ ხაზობრივი მეტყველების საკითხის გაშუქებასთან ენის შემოქმედების პროცესის მიმართ ახალი მოძღვრების ზოგად განწყობაში, რომ ხელის ენა ხმარებაშია კავკასიაში — ყაზახის რაიონის სომხებში. ეს-ეს არის მიღებული პირველი დაკვირვების მასალები, მათ შორის ნაწილი ფოტოგრაფიული სურათებით. დაკვირვება მოხდენილია ტფილისში, სადაც ექსპედიციის მზადების პროცესში გამოირკვა, რომ ხელის მეტყველება აქამდის არსებობს არა მხოლოდ ყაზახის რაიონის სომხური და თურქული მოსახლეობის ქალებს შორის, არამედ ახალციხის რაიონშიც, იქვე ქართულ ქალებშიც.

ორივე პუნქტში მისი ხმარება ყოფა-ცხოვრებასთანაა დაკავშირებული, როგორც ამერიკაში და ავსტრალიაში, და ამით წესრიგდება ქალის დამოკიდებულება ქმრის ნათესაებთან: „კოლონიურ“ ქვეყნებში ცოლი, გარდაცვალებული ქმრის კულტთან დაკავშირებით, მოვალეა თვეობით არ ილაპარაკოს; ჩვენში კი, კავკასიაში, რძალი დედამთილს მთელი წლების განმავლობაში მხოლოდ ხელის ენით ელაპარაკება. თავისთავად ცხადია, რომ ახლა ხელის ენას აზროვნების გავლენით, რომელიც დაკავშირებულია ხშიერ მეტყველებასთან, თავისი დანაკეცები აქვს. ამას გარდა, გამოირკვა, რომ ხელის ენაშიცაა შესამჩნევი დიალექტური გამოირება. მაგრამ ჯერჯერობით ტფილისში მოხდენილი დაკვირვებების მიხედვით, ხელის მეტყველება ამართლებს ენის ახალი მოძღვრების მიერ პალეონტოლოგიურად მიღებულ კოსმიურ სოფლმხედველობას სამი ცის შესახებ, ზემო — 'მზის', ქვემო — 'მიწის' და მიწის ქვეშა — 'წყლის'. ამასთანავე განსაკუთრებით აშკარად ჩნდება ხელის სიგნალიზაცია 'მზის' და 'სავსე მთვარის', როგორც ორი მოპირდაპირის, რომელნიც ერთი სახიდანაა გამოსული ხელების ერთნაირად გაშვების შემწეობით ზემო, ე. ი. ჩვენი 'ცისკენ' მლოცავი ორანტის პოზით, მაგრამ მიმიკური განსხვავებით — ღიმილით, 'მზისთვის' და მასთან დაკავშირებით 'სიცოცხლის', 'სითბოს', 'სიხარულის', 'სიცილის', 'ღიმილისთვის' და სერიოზული სახით — 'მთვარისთვის' და მასთან ერთად 'სიკვდილის', 'სიცივის', 'მწუხარებისთვის'; ერთი სიტყვით ყველაფერი ისეა, როგორც ეს იაფეტური თეორიის მიხედვით ენის ახალმა მოძღვრებამ დაადგინა. ამგვარად, შესაძლებელია ხელის მეტყველების პალეონტოლოგიური ანალიზი მოვახდინოთ აზროვნების ძვრების აღმოსაჩენად, რაც შეპირობებულია მატერიალური ბაზის ძვრებით. მაგრამ ახლა არსებული მასალა, ხაზობრივი მეტყვე-

ლების ეს სტანდარტირებული სახე, რომელიც ხშიერ მეტყველებას უსწრებდა წინ, საფუძველს გვაძლევს დაედასტუროთ აფრიკულ, ავსტრალიურ-ამერიკული „კოლონიური“ რაიონების ხელის მეტყველების, რომელიც ხშირად ცხოველურ- და მცენარეულ-ტოტემურია, და კავკასიის კოსმიურ-ასტრალურ-ტოტემური ხელის ენის დაახლოვება და განშორება.

ყაზახის ექსპედიციის ხელმძღვანელის ი. მარრის ანკეტების საფუფუძველზე მოსამზადებელი მუშაობის მიხედვით გამოირკვა ხელის ენის საგრძნობი გავრცელება. სომხეთის რესპუბლიკიდან მიღებულია ათეული სოფლის სია, სადაც ხელის მეტყველებაა გავრცელებული, სომხეთის, აზერბაიჯანულ-თურქულ, აისორულ, ბერძნულ და, განსაკუთრებით, სომხურ მოსახლეობაში.

საქართველოში ახალციხის რაიონში მოსახლეობის ქართულ და სომხურ ნაწილთან ერთად ხელის ენას ხმარობს თურქული მოსახლეობაც. თურქულ სოფელში ამ 30 წლის წინათ მოსახლეობის 75⁰/₁₀₀-ის ხმარებაში იყო ხელის მეტყველება. მაშინ რძალი ხელის ენით 10—15 წელს ლაპარაკობდა, ახლა მხოლოდ ერთ ან ორ წელს ნიშნობის შემდეგ განსაკუთრებით დახელოვნებული მოსაუბრენი ხელის ენაზე აზერბაიჯანის სპარსულ ნაწილში მოიპოვებინ. უკრაინის სამეცნიერო აკადემიის წევრმა აღმოსავლეთმცოდნემ კრიმსკიმ გამოაქვეყნა დოკუმენტი, რომელიც მოწმობს, რომ სპარსეთში შაჰის კარზე მოსამსახურენი მოვალენი იყვნენ მხოლოდ ხელის ენით ელაპარაკათ. უკრაინის იმავე აკადემიკოსმა (ესარგებლობ მისი მოგზაურობის ხელნაწერი დღეობით) დაკვირვება მოახდინა სირიის არაბების ხელის ენაზე; მის შეკითხვაზე თუ რა არის ეს, არაბმა უპასუხა: min ოყარაჟა n-nisay, ე. ი. 'ქალთა სიგნალებიდანაა'. და ახლა მე არ ვაყენებ კითხვას: შუმერთა ლურსმულ წარწერებში არსებულ eme-sal, eme-gal, eme-tenà, eme-ku, განსაკუთრებული საკულტო ენა, უნდა გავიგოთ მხოლოდ როგორც 'დიადი' (gal) ენა, როცა gal-იც, sal-იც და ku-ც: შეიძლება გაგებულ იქნას როგორც 'ხელი', და 'ქალი', და, მაშასადამე, როგორც კოსმიური სტიქია ('წყალი—ზღვა', 'მიწა', 'ცა'), თუ არა. სავსებით ცხადია, რომ ლექსიკონური მასალები: emesal, eme-gal, eme-tenà გადანაშთია უძველეს საკულტო 'ქალური' (sal, gal) ანუ 'ხელის' ენისა და მაშინაც კი, როცა ისინი წერაში განსაკუთრებული ყურადღებითაა დაფიქსირებული. ცალკე იქნება ნაჩვენები, თუ შუმერული ენის გრაფიკის სპეციალისტები, ფორმალისტები, როგორ ვერგაერკვნენ თვით სიტყვების ძირითად მნიშვნელობებშიც კი.

ხშიერი მეტყველების ყველა უპირატესობა ხაზობრივი ენის მიმართ, მისი სიმდიდრე და ნიშანდობლიობა, აზროვნების სიმდიდრესა.

და სიზუსტესთან დაკავშირებული, — გვიანი მინალწევია, როცა იგი, ხშიერი მეტყველება, გაბატონდა და ხელის ენა გამოდევნა არა მხოლოდ როგორც წარმოების იარაღი, არამედ როგორც ბრძოლის იარაღიც; ამ ბრძოლაში ის, ხშიერი მეტყველება, განვითარდა და თავისი ტექნიკური შესაძლებლობით გადააქარბა რა ხელის მეტყველებას, გვიან, მეტისმეტად გვიან, საბაასო ენად გადაიქცა, მაგრამ ისევ მაინც გაბატონებული ფენის ენად. იქამდის ხაზობრივი ენა, ხელის ენა, გაუზომელად მდიდარი და ზუსტი იყო და ხშიერი მეტყველების აღმოცენების შედეგადაც ერთადერთი საბაასო ენა იყო; იგი ყველა სასიცოცხლო მოთხოვნილებას აკმაყოფილებდა, ტექნიკის მხრივ აზროვნების ჩამოყალიბების მოთხოვნილებასაც და მის (აზროვნების) დაგროვებისასაც იმ საზღვრებში, რომელშიც აზროვნების ხაზობრივი, ხელის მეტყველების იარაღის და ხერხის არსებობისას შესაძლებლობა ჰქონდა, გარემოცვის შეგნებით, გამოეყენებინა არა ხელები, არამედ ერთი მარჯვენა ხელი, როგორც თავისი ხილული ცენტრი, აზროვნების ცენტრი და ცნებათა დარგშიც მათი გამომუქავების ხერხად იყენებდა წარმოდგენებსა და არა ცნებებს.

მატერიალურ ბაზისში, წარმოებაში და საწარმოო ურთიერთობებში მომხდარი ძვრების ანგარიშგაუწვევლად, აგრეთვე სათანადო აზროვნების ზრდისა და განვითარების...

რომელი აზროვნების? აზროვნებას ხომ შენაცვლებები ჰქონდა და ისიც არა ერთი, ვიდრე ფორმალურ-ლოგიკური აზროვნება დამყარდებოდა. თითოეულ შენაცვლებას თავისი ტექნიკა აქვს. თითოეული შენაცვლება თავისი ტექნიკით აზროვნებაში დაგროვებას იწვევს. და, ცხადია, ამის ანგარიშის გაწვევის გარეშე მთელი ამ რეალობით, რომელიც დიალექტიკურად და მატერიალისტურადაა დასაბუთებული, ენის შესახებ ახალი მოძღვრების ყველა დებულება და მტკიცება უაზრობად მოგვეჩვენება. ერთი მაგალითი: რუსებს 'земля' საერთო აქვთ სპარსელებთან, საერთოდ ერანელებთან და არა ევროპასთან: გერმანელებთან და რომანულ ხალხთან — არაფერია საერთო, გერმ. die Erde 'მიწა' და ფრანგ. la terre (ლათინ. terra), ბერძნულად კი ἡ γῆ დარ. γῆ (ჰომირ. γαῖα) ἢ da (ჰომ. — dal). ესაა კარჩაკეტილი სამყაროსთვის შეზღუდული დრო ერთი, ორი ათეული ათასეული წლის ხანგრძლივობით. კაცობრიობა კი იქამდის, მრავალი ასეულ-ათასეული წლის განმავლობაში ქმედობდა, სამ მილიონამდე წლის განმავლობაში. და ყველა ამ ფაქტის ანგარიშის გაწვევით აშკარავდება, როგორც ურყევი დებულება, რომ სიტყვა 'земля' რუსებს საერთო აქვთ ცენტრალურ და დასავლეთ ევროპასთან, მაგრამ მისი სხვადასხვა კანონზომიერი გამოყენებით

იგი ნიშნავდა 'ცას', პირველად 'ორს' და შემდეგ 'სამ ცას'; ასე, მაგალითად, გერმ. 'მიწა' სახელდობრ *zemei-e*, ნიშნავს 'ცას', ჩვენს 'ცას', იგი გამოითქმის 'der Himmel', ფრანგულად კი (სასაცილოა ამის თქმა) 'ძირი' (подошва) გამოითქმის *la semelle*. მაგრამ სასაცილოდ ავიგდებთ ჩვენს თავსვე, ვიდრე არ შევიგნებთ, რომ აქ საქმე ისიც კი არაა, რომ—'ძირი' მოლაპარაკის 'ქვეშაა', თუმცა სტადიური განვითარების განსაზღვრულ საფეხურზე ასეთი გაგება არსებობდა, არამედ ის, რომ ფეხსაცმელისა და მისი ნაწილების სახელწოდება—'ფეხებიდანაა' ნაწარმოები, 'ფეხები' კი, როგორც სხეულის ნაწილები, 'ჩექმაც' და მისი ყველა ნაწილი—საწარმოო-საკულტო ტერმინებია; მათ თავისი სახელწოდება ფეხებიდან მიიღეს და ფეხებთან ერთად ფუნქციის მიხედვით, როგორც მიკროკოსმის, ადამიანის, კოლექტიური ადამიანის, ე. ი. სოციალურ-ეკონომიური ერთეულის ნაწილების, — კოსმოსის, სამყაროს სახელწოდებაა; ამასთან, დაკავშირება ბაზისიდან ზედნაშენის გზით ხდებოდა, კოლექტივიდან ცისკენ, თვით ზედნაშენში კი კოსმოსიდან ნაწილებისკენ მიემართებოდა და ყველაფერი ეს, რაც უკვე ახსნილი და განმარტებულია, არა მარტო ენობრივი საბუთებით მტკიცდება, არამედ სათანადო ეპოქების მატერიალურ-კულტურული დოკუმენტებითაც, მათ რიცხვში უძველეს საფლავებში ნაპოვნი თიხის ჩექმით. იხსნება ისიც, რომ ბერძნულ 'მიწა'-ს თითქოს არაფერი აქვს საერთო, ან ყოველ შემთხვევაში ცოტა აქვს საერთო, არა მხოლოდ რუსულ 'земля'-სთან, არამედ ლათინ. *terra*-სთან და ა. შ., მაგრამ *terra*, წარმოებული *ter-sa*-დან, ბერძნულში მაინც არის 'მიწიერის' მნიშვნელობით, უფრო ნიშანდობლივად—ზედსართავის სახით 'ხმელეთიდან' - *χρη-σαί-α*.

იხსნება ისიც, თუ რათა ასეთივე გაშორება ძირითადი კოსმიური სხეულის 'მიწის' სახელწოდებაში ქართველებსა მათი *mi ta*-თი და მათ უახლოეს მონათესავე მეგრელებს შორის მათი *di-qa*-თი, თუმცა *di-qa* გამოითქმით *ჟი-qa* საქართველოში მაინც არსებობს თიხას მნიშვნელობით, მაგრამ საქმე ეს არაა: მეგრ. *di-qa* სიტყვის გვიანი სახეა; თავდაპირველად იგი გამოითქმოდა **du-qa* და ამასთან ნიშნავდა არა მარტო 'მიწა-მყარს', არამედ 'ცა-მყარსაც', 'ზემო მზიურ ცასაც' და 'ცის' მიხედვით 'შნესაც', 'ცეცხლსაც', რაც სათანადო წარმოებული სიტყვებით მტკიცდება; ასე, ქართ., მაგ., *du+g-s* 'დულს'. მაგრამ საქმე უფრო რთულდება, როცა სიტყვები იზოსტაზირდებოდა და ფეტიშად იქცეოდა ხოლმე, 'ცამ' ტოტემმა 'სულის' მნიშვნელობა მიიღო.

ამაზე არ შეჩერებულა საქმე: სტადიური განვითარების უფრო გვიან საფეხურზე სიტყვები არა მხოლოდ იზოსტაზირდებოდა, სახეს

იღებდა, და როცა სოციალური წყობილების საგვარეულო ფორმა აღმოცენდა, წინაპრებიც და მათთანვე გარდაცვალებულებიც კულტის საგნებად იქცნენ, მათი აჩრდილები — სახეებად (სათანადო უძველესი საფეხურის ენებზე 'აჩრდილი' და 'სახე' ერთდამივე სიტყვით აღინიშნება: ქართ. land). მაგრამ ამაზე არ შეიგრდა საქმე: იპოსტაზირებული სიტყვები გაბუნებრივდნენ, ცხოველებად აღიქმებოდნენ, 'აჩრდილები — სულები' შეცვალა 'სხეულმა — ნეშთმა' და 'სულმა' (სტადიური განვითარების გვიანი საფეხურის ენებზე 'სხეული', 'კვამი'; 'ნეშთი' და მისი მოპირისპირე 'სული' ერთი სიტყვით აღინიშნება; სომ. anden. 'სხეული' და 'სული'). ამაზედაც არ შეიგრდა საქმე; 'სული' შემდეგ ტექნოლოგიურად იქნა აღქმული, როგორც 'ორთქლი', 'კვამლი' და ამიტომ ქართ. a-du+ga — 'აღულა', სომხ. tu-q ნიშნავს 'კვამლს', არაბებში სემიტთა შორის du-qan 'ორთქლი', 'კვამლი' და ა. შ. (ამასთან ლექსიკონები ერთგვარი სიფრთხილით ხსნიან, რომ ესაა 'კვამლი' 'ცეცხლიდან').

არაა არცერთი აზრი, არცერთი სიტყვა ხალხში, რომელსაც არ გაეგლოს ცვალებადი წარმოების და მასთან ერთად ჩამოყალიბებული სათანადო ცვალებად საწარმოო ურთიერთობებისაგან გამოწვეულ შეგნებაში.

იცვლებიან არა მხოლოდ აზროვნების მოვლენები, როგორცაა ენის მოვლენები, მათი ფუნქცია და შინაარსი, აგრეთვე მათი მნიშვნელობა, არამედ მისი კანონზომიერებებიც და ტექნიკაც. არაა არცერთი წარმოდგენა, არცერთი ცნება, ისე როგორც არაა არცერთი სიტყვა, რომელიც მეტყველების აღმოცენების, შედგენისა და შემდეგი განვითარების ეტაპზე ცნობიერებაში შესულიყოს ისე, რომ საწარმოო მნიშვნელობის ფუნქცია არ გაეგლოს, თუნდაც სრულიად განყენებული და ზოგადი თავდაპირველი მაგიური მნიშვნელობა მიეღოს.

არაა არა თუ სიტყვა, არამედ არცერთი ენობრივი მოვლენა, თუნდაც მეტყველების აგებულებიდან აღებული (მორფოლოგია, სინტაქსი), ან მისი მატერიალური გამოსახულებიდან, გრაფიკაში, კინეტიკურ ხაზში ან ჟღერაში, ფონეტიკაში, არაა ხშიერი მეტყველების არცერთი ნაწილაკი, რომელიც აღმოცენების დროს გააზრებული არა ყოფილიყოს, აზროვნებამდის რაიმე ენობრივი ფუნქცია მიეღოს, ეტარებინოს აღმოცენებასთან და გაფორმებასთან დაკავშირებული რაიმე განსაკუთრებულობა, ამავალი ბუნების და გრძნობის მოვლენებთან, როგორც ფაქტორებთან.

სათანადოდვე — რამდენადაც საგნების გაგება ენობრივი მონაცემების ანალიზით აშკარავდება, რომლებიც არარეალურია აზროვნების

ნების ანგარიშის გაუწვევლად; — სინამდვილე გამომკლავნებას პოულობს მეტყველებაში არა. თავის ბუნებრივ მატერიალური მხარით, კონკრეტულად — მატერიალური კულტურის საგნები, წარმოების პასიური მონაწილენი არიან ისინი თუ აქტიური, ტრანსპორტის ცხოველები. თუ სამუშაო ძალა, მკლავნდებიან არა მათი ფიზიკურ ან ბიოლოგიურ თვისებებთან, როგორც ფაქტორებთან, ასულ განსაკუთრებულებებით, არამედ თავისი საწარმოო ან საზოგადოებრივი ფუნქციით აზროვნების აღქმაში; უკანასკნელი აგრეთვე ცვალებადია და თავის ძვრებში მიემართება არა მატერიალისტური აღქმიდან იდეალისტურისაკენ, და არც იდეალისტური აღქმიდან მატერიალისტურისაკენ, არამედ დაუნაწევრებულ მატერიალისტურ-იდეალისტურიდან დანაწევრებულ განიშანდობლივებულ მატერიალისტურისკენ, საწარმოო-იდეოლოგიურისკენ და ტექნიკურისკენ. გზა უკვე გავლილია, მაგრამ არა უშუალოდ წარმოებისკენ და მისი ტექნიკისკენ, არამედ უპირველესად ყოვლისა საზოგადოებრიობისკენ, სოციალური მოვლენების და მათთან ერთად მათი სახელების გაბუნებრივების გზით, როგორც სულიერ ცხოველების, და გაყოფით ორ მოპირდაპირე სამყაროდ, ზედნაშენში — გონება და სილამაზე, მეცნიერება იდეოლოგიური ტექნიკით და ხელოვნება ფორმალური ტექნიკით. ბერძნული ხელოვნება, არა მთლიანად, არამედ დასანახი, აქამდის ცოცხლობს და კიდევ დიდხანს იცოცხლებს, ვინაიდან მასში განხორციელებულია არა მხოლოდ ხელოვნება, არამედ მეცნიერებაც, მასში სიმშვენიერეცაა და გონებაც, მაგრამ აზროვნების ტექნიკით — გაშლილი ხაზობრივი ხელის ენის ამოწურვით სტანდარტიზირებული გონება. ჩვენი სრული მიღწევა ესაა — პროლეტარიატის მიერ დაკვეთილი, მეცნიერებისა და მისი იდეოლოგიური ტექნიკის გაერთიანება ხელოვნებასა და მის ფორმალურ ტექნიკასთან, აგრეთვე გონებისა და სიმშვენიერის ერთიანობა, მაგრამ პროლეტარული აზროვნების გონების — დიალექტიკურ-მატერიალისტური აზროვნების. დიალექტიკურ-მატერიალისტურ აზროვნებას შემცვლელი არ უკავს, მაგრამ არც დაკეტილია იგი; მასში აურაცხელი შესაძლებლობანია ძვრებისა სიღრმით და სივანით; სივრცე და დრო; დიალექტიკურ-მატერიალისტურმა აზროვნებამ გადააბიჯა ხაზობრივ მეტყველებას, ძლივს ეტევა ხშიერ მეტყველებაში და; აბიჯებს რა მასაც, ემზადება ხელისა და ხმიერი ენის საბოლოო მიღწევით ახალი და ერთიანი ენის გამოქანდაკებისა და აგებისათვის, სადაც უმაღლესი მშვენიერება გონების უმაღლეს განვითარებას შეუერთდება. სად? ამხანაგებო, მხოლოდ კომუნისტურ უკლასო საზოგადოებაში.

აზროვნება თავდაპირველ მდგომარეობაში კოლექტიური გაცნობიერებაა კოლექტიური წარმოებისა კოლექტიური იარაღით და საწარმოო ურთიერთობებით, ენა—კოლექტიური გამოძახებაა კოლექტიური გაცნობიერებისა გაფორმებაში და მოცულობაში აზროვნების ტექნიკისაგან და სოფლმხედველობისაგან დამოკიდებით. იძულებული ვართ ტერმინს „გაცნობიერებას“ დავაწვეთ, რომელიც ჯერჯერობით არაა აკადემიურ ლექსიკონებში; ამავე დროს კი სწორედ გაცნობიერებაა ის წყალგამყოფი მომენტი, — მეცნიერნი ლათინურად იტყოდნენ *discrimen*, — ცხოველებსა და ადამიანებს შორის.

გაცნობიერება ესაა—თავდაპირველი სახე სამეცნიერო კვლევისა, პირველი გზისა, პირველი მეთოდისა, ჩანასახი, რომლისგანაც გამოიყო და განვითარდა მეცნიერება ფორმალური ლოგიკით, უღონო ცხოველთა სამყაროდან ადამიანთა სამყაროში ნახტომის პრობლემის წინაშე, და რომელსაც დიალექტიკურ-მატერიალისტური აზროვნების შემცველი ახალი მეცნიერება ცვლის.

ლინგვისტს ისლა დარჩენია ამ პრობლემასთან დაკავშირებულ დროის მომაკვეთთან მივიდეს იმით, რა შესაძლებლობასაც მეტყველების პალეონტოლოგია (იაფეტური თეორიის მიხედვით) ახლაც იძლევა—ვამტკიცოთ (ყურადღების შეჩერებით ისევ და ისევ აზროვნების გაენითარებაზე) კარდინალური შენაცვლებები მასში ფორმალურ-ლოგიკურ აზროვნებასა და ჩვენი ცხოველური სახის გაადამიანების დაწყებას შორის და, მაშასადამე, ამ შემთხვევაში გაადამიანების აქტიდან გამოსვლით, რომლის პროცესი თავდაპირველი სტადიის იქით ახლა, მეტყველების პალეონტოლოგიის მეოხებით, უკვე განტვირთულია და საფუძველი აქვს მომავალში კიდევ უფრო განიტვირთოს. თუმცა, ამხანაგებო, ჩვენს დიალექტიკურ-მატერიალისტური მიდგომის დროს, რომელიც მამოძრავებელ ძალებს ემყარება, და არა სადგომებს, დასაშვებია თუ არა პროცესის დასაწყისი რაიმე მკვდარ პუნქტში ვეძიოთ, რომელიც (პროცესი) იზრდება და ვითარდება მხოლოდ ბრძოლაში, ე. ი. ისევ და ისევ მამოძრავებელი ძალების ურთიერთ მოქმედებაში? არის თუ არა საჭირო პირველ საწყისის ძებნა?

შემეცნების თეორიის მიხედვით საკითხი დგება გნოსეოლოგიის საწყისების შესახებ, ე. ი. შეცნების სწავლის შესახებ, რა თქმისა, მაშასადამე, არა გაცნობიერების შესახებ, არც მკვეთრად გამოთქმული „შემეცნების“ შესახებ, რადგანაც ბერძ. γῶσιαι-ს ბერძნებში პასიური მნიშვნელობა ჰქონდა, მხოლოდ მონაწილე-მომქმედის მნიშვნელობა (პასიური, როგორც პოლიტიკაშია პარტიის „თანამგზავრს, მეურნეობაში კი—ცხენს, ძალს, მონა-ქალს, მონა-კაცსაც). პირ-

დაპირ „ვნებითიც“, 'შეცნობილი ყოფნა', 'ცნობილყოფნა', და არა მხოლოდ აქტიური, როგორცაა რუსული სიტყვა „შემეცნება“, „შეცნობა“ („познание“, „познавание“).

მაგრამ სადაა შემეცნების საწყისები? მას საბერძნეთში პოულობენ და ამიტომ ევროპაშიც იგულებს. ინდოეთშილა? ჩინეთში? ჩვენი აღმოსავლეთმცოდნენი ცდილობდნენ ინდოეთის ფილოსოფია „ევროპულთან“ დაეკავშირებინათ, ჩინეთის ფილოსოფია კი სპეციალურად ბერძნულთან, ე. ი. ისევ ევროპულთან. მიუხედავად ამისა, საერთოდ, აღმოსავლეთი აქამდის ეგზოტიკაა, უცხო სამყაროაა მიჩნეული. იმიტომ ხომ არა, რომ ჩვენს სახლშივე, ევროპაში, შემოქმედების პროცესში შესვლა გვეუცხოება, რადგანაც მასში შეუთრეგებელი კონტრასტებია, თუნდაც ქალური (დედრობითი სქესის) ელადას, აგრეთვე დედრობითი სქესის მრავალი ათინის მყოფ საბერძნეთსა (Αφίη, Αμφίαι, 'Αμφίαν) და საშუალო (საშუალო სქესის) Latium-ს შორის, სადაც oppidum 'ქალაქი' საშუალო სქესისაა, მაგრამ სატახტო ქალაქი Roma, 'რომი' მხოლოდობითი რიცხვში დედრობითი სქესისაა, როგორც urbs-ის 'ქალაქი' მასთან მიყენებით. Roma დაკავშირებულია არა სიბრძნის ღმერთ-ქალთან მინერვასთან, როგორც ათინა (Αφίνας) ათინასთან (Αφίνας), არამედ ძუ-მგელთან, აგრეთვე ძმებთან, რომულთან და რემთან.

დავანებოთ თავი ინდოეთსა და ჩინეთს, როგორც მათ თავს ანებებს, ე. ი. არსებითად ჩქმალავს, ბურჟუაზიული ევროპა ბურჟუაზიულ ამერიკასთან ერთად, როცა თეორიულ პრობლემებს აგებენ მსოფლიო მასშტაბით, და წყვეტენ მათ კარჩაკეტილი ევროპის ან მისი მოცილე კარჩაკეტილი ამერიკის საფუძველზე. რათა? იმიტომ, რომ ამ ძველ სამყაროში პრაქტიკულად ასე აგებენ „მსოფლიო“ მეურნეობას.

იურიდიული და მათემატიკური აზროვნების მქონე ქვეყნებილა, მესოპოტამია და მცირე აზია ხეთური სამყაროთი?

განა აქ ფილოსოფიის გარეშე რამე კეთდებოდა? ამავე დროს კი ჩვენში ჯერ კიდევ გასულ წელში (შეიძლება, ახლაც სასარგებლო იყოს) საჭირო იყო სამეცნიერო მუშაკებისათვის და საერთოდ ფილოსოფიის ცნობისმოყვარეებისათვის. შესწავლა იმისა, რომ „საბერძნეთის პირველი ფილოსოფოსები, მაგ., თალესი, ანაქსიმანდრი და ანაქსიმენი ყოველივე არსებულის პირველფუძის ძებნის დროს უეჭველად აყენებდნენ ზოგიერთ თეორიულ-შემეცნებით საკითხებს“¹⁾. აქ „ჩანასახში“ გნოსეოლოგიური პრობლემის დაყენებაა შემჩნეული.

¹⁾ Карев. Теория познания. Бюллетень заочно-консультационного отделения ИКП, 19 თებერვ. 1930 წ. № 3, გვ. 34.

და ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ დადგეს საკითხი უშუალო აღქმისა და ყველა არსებულის ჭეშმარიტი ფუძის ცოდნის, ჭეშმარიტი თავდაპირველი სამყაროს შორის დამოკიდებულების შესახებ.

მაგრამ სწორედ ენამ მოგვცა გადამწყვეტი პასუხი, თუ საიდან გაჩნდა ეს დამოკიდებულება საბერძნეთის პირველი ფილოსოფოსების წარმოდგენით, რომელიც ჩანასახად იყო მიჩნეული. დასახელებული ფილოსოფოსების მტკიცებებში ბერძნული მათი ეპოქის გაფორმება მხოლოდ. მათი „ჩანასახი“ ფილოსოფია უცხო ქვეყნებიდან მოტანილ რასმე კი არ ებჯინებოდა, არამედ საყოველთაო მითოლოგიას, კერძოდ სამყაროს შექმნის მითს. და მეტყველების პალეონტოლოგია შესაძლებლობას იძლევა სრულიად ნიშანდობლივად დავათარილოთ თალესის, ანაქსიმანდრის და ანაქსიმენის გნოსეოლოგია. იგი ეკუთვნის აზროვნების განვითარების იმ სტადიას, როცა მასში უკვე იყო გამო-მუშავებული ორი კოსმიური სტიქიის დიფერენცირებულად აღქმის უნარი, 'წყლის' და 'სინათლის', ორი 'ცის', 'წყლიანის' და 'მზიანის', ერთი სიბრტყის ორი მხარის — 'ზემო' გარეთა, წყლიანი და 'ქვემო' შიგნითა, მზიანი, სოციალურად — ერთი სამყაროს ორი მებრძოლი ჯგუფისა.

თალესი 'წყალში' ხედავს ერთიან პირველსაწყისს (ესაა 'ცა' გარეთა, შემდეგ მიწისქვეშა); ანაქსიმანდრი კი პირველსაწყისს უსასრულობაში ხედავდა, ე. ი. 'დროში', მაშასადამე, მოძრავ 'ცაში', 'მზიან ცაში', მაშასადამე, 'ცეცხლ-ცაში' (ესაა პირველად 'ცა' შიგნითა, შემდეგ ზემო).

ჰერაკლიტე პირველსაწყისს პირდაპირ 'წყლის' მოპირისპირე ცეცხლში ხედავდა, მაგრამ მის მოძღვრებაში უკვე წამოყენებულია 'მიწა მყარი' მისი ფიზიკით, რაც გვიანი მონატანია და მოძრაობის უარყოფა. არაა საჭირო მოგაგონოთ, თუ სად უნდა მოვათავსოთ ჰაერი, რომელშიც ანაქსიმენი ხედავდა თავის პირველსაწყისს; ესეც აგრეთვე მზიანი ცაა, ე. ი. ზემო ცა, რაც არა მხოლოდ ბერძნული ენობრივი მასალითაც მტკიცდება $h'a - er$, არამედ რუსულითაც 'ВОЗ-ДУХ', ვინაიდან ბერძნებმა და რუსებმა თითონ კი არ შექმნეს ეს ტერმინი, არამედ კაცობრიობის გადანაცხოვრი იმ სტადიური განვითარების საფეხურიდან ჩიილეს, როცა ბერძნების მიერ ჩვენამდის მოტანილი სიტყვის $a-er$ -ის $ha-(ha-er) \rightarrow a-$ ნიშნავდა 'ზემოს', როგორც რუს. 'ВОЗ' აგრეთვე რუსების მიერ ჩვენამდის მოტანილი სიტყვის 'ВОЗ-ДУХ'-ისა; მათი მეორე ნაწილები კი $-er$ და 'ДУХ' ნიშნავდა 'ცა-მყარს'; ე. ი. 'მიწას' და ამ მნიშვნელობით ეს სიტყვები შენახულია უფრო ძველი სისტემის ენებში, სახელდობრ თურქულ და იაფეტურ ენებში: თურქ.

yer 'მიწა', იაფეტელებში კი di-qa *du-qa←du-ga-დან, რაც უკვე განვმარტეთ. 'მიწა', აგრეთვე 'ცა-მყარი ქვემო', შავი ზღვის ნაპირების აღმოსავლეთ და სამხრეთ ნაწილში მეგრელებში და ქანებში ანუ ლაზებში, სადაც წინათ ერთიანად სკვითები მოსახლეობდნენ, მაგრამ მათშივე ეს სიტყვა ნიშნავდა 'ზემო ცა-მყარს', რომლის დერივატი m. doφ-ia←→duφ-ia 'ვარია' სომხ. doq' ვარია მტრედი', 'ვარია' 'მზიანი ცა-მყარი', 'მზე', საიდანაც მოქმედება გვაქვს 'მზესთან, დაკავშირებული მზით' კი 'ცეცხლთანაც' — 'ღუღება'.

ამ ტერმინის უფრო დაწვრილებით მიკვლევა მსოფლიო მასშტაბით, კერძოდ არაბებში და სხვ., სიტყვის ამ ორმაგი მნიშვნელობის ვარკვეულ დამტკიცებას იძლევა.

მიუხედავად ამისა საბერძნეთის ფილოსოფოსები, თუნდაც მითოლოგიასთან საერთოს მქონე შემეცნების ჩანასახებით გვანიშნებენ, კაცობრიობის ყოფნას აზროვნების ისეთ მაღალ განვითარების თხევად, როცა უკვე გამოყოფილია ცნება 'დრო' და გაცნობიერებაში მკვერად დანაწევრებულია წარმოდგენები 'წყალზე' და 'ცეცხლზე'.

უკეთეს საბერძნეთის იმ ფილოსოფოსს მივმართავთ, რომელიც ჩვენს მიერ ჩამოთვლილ სამ უძველეს მოაზროვნეს ზოსდენს, ყველასათვის ცნობილ პითაგორს, მას უკვე აქვს წარმოდგენა სამ ცაზე, ზემო-ფრინველებით (ἄ πετευσά), ქვემო—მიწიერი ხმელეთის პროოდუქციით (τὰ χερσαία) და ღრმა ცა, რომელიც მცენარეულიანი მიწის ქვემოთაა, ზღვის (τὰ ἀλγασία) ან საზოგადოდ წყლის ცხოველებით. ყველა ეს თანამედროვეა მსოფლიოს შექმნის მითოლოგიისა, რაც ებრაელებს აწერილი აქვთ ბიბლიის პირველ წიგნში; აქ მათ შეტანილი აქვთ გვიან აღმოცენებული წარმოდგენა სულზე, „ღვთაების სულზე“, რომელიც ებრაელების აზრით ჯერ კიდევ უფსკრულისა და ქაოსის ზემოდან დადის მხოლოდ, პითაგორით კი ერთი სხეულიდან მეორეში სახლდება, საკუთრივ — ერთი კოსმიური გმირიდან მეორეში. თუმცა ებრაულ დედანშიც არის სიტყვა არა 'ღმერთი', არამედ 'ღმერთები' *elohim*; მეორე მხრით, იმავე ბიბლიურ ტექსტში პალეონტოლოგიურად მიკვლეულია სხვადასხვა სტადიებზე სიტყვა *elohim*-ის (← *elohim* = არაბ. *ʿil* [ʿ]-*ʿilun*) სხვადასხვა მნიშვნელობაც, სხვათა შორის 'ძალი', 'ცხენი', კოსმიურად, 'ცა', 'მნათობები' და *ha-ruah*-ი 'სული' (აგრეთვე საიქიოდან გამოწვეული 'მიცვალებული', 'მიცვალებულის აჩრდილი', ამიტომაც ძვ. ლიტ. არაბ. *tilun* 'აჩრდილი' და 'საფარი' (*كرويه*), 'გადასაფარებელი' (*مكرويه*), შეად. ებრ. *tel*←→*til* 'აჩრდილი, მამასადაძვე, 'აჩრდილი-სახე', იხ. ზემოთ) არა მარტო სხეულიდან სხეულში გადასახლდება, არამედ თიფოეული გადასახლებისას იცვლის თავის შინაარსსა

და აზრს, ვინაიდან 'სული' ჩემს მიერ ჩამოთვლილი მრავალი მნიშვნელობით სავსებით ანაქრონისტულია: ცნება მის შესახებ მაშინ არ იყო.

იგივე მითი ცნობილია მესოპოტამიაში ჯერ კიდევ შუმერების წინა-სემიტურ სამყაროში, სახელდობრ სამყაროში და არა პატარა, შევიწროებულ სამყაროში.

მათი ცოტემი-სახელწოდება მრავალი ნაირსახეობით სიჭარბით ფარავს ევროპული აზროვნების მიერ გამოყოფილ მთელ რაიონს, როგორც ისტორიული თვალხედვის საგანს; ისინივეა სუბარები, კიმერები, იბერები და ა. შ. იმავე ფარგალში, რომელიც მონათესავეა ჩამოთვლილ აზრობრივი გადაქცევებისა და რაც ბიბლიურ ღმერთს დაემართა ტოტემური რიგით, შეყვანილია ფილოსოფოსი პითაგორიც. იგი უკანასკნელი რგოლია გრძელი, ჰერმესიდან მომავალი გმირების ჯაჭვისა, რომელსაც მემკვიდრეობით ახსოვს ყველა მისი (ჰერმესის) ქმედობა ერთმანეთის მონაცვლე საშუალებო იმავე ხანის რგოლების გადაცემით. Her-me, როგორც ცნობილია, შუმერების ტოტემის ნაირსახეობას წარმოადგენს. შუმერულ-იბერული კავშირი აღნიშნული ტომობრივი სახელწოდებისა წყვილი ნაირსახეობის ორივე ნაწილშია დადგენილი, კავკასიაში, საერთოდ წინა-აზიაში, ესპანეთთან ერთად. ეს სოციალურ-ეკონომიური ერთეული ნაირსახეობით Her-me-თი და ნაირსახეობით su-bar-ით დასავლეთ ევროპაშიცაა შეჭრილი, ცენტრალურ ევროპაშიც და აღმოსავლეთ ევროპაშიც, გადადის მის საზღვრებს აღმოსავლეთისკენაც — აზიაში და შემდეგ სამხრეთისაკენ აფრიკაშიც. შუმერული ანუ კიმერული ტოტემის ძირითად ნაირსახეობას ეკუთვნის ჰერმესის ხაზით ერთი მხრით ვოლგაზე Ker+e-met, კავკასიაში — სვან. ger+me-მ 'ღმერთი', სომხ. Kar+a-pet, ცენტრში კი ger+ma+n (← ger+ma-an' → ger+ma-n), როგორც "ტომობრივი", ისე "გვაროვნული" სოციალური სტრუქტურის ტერმინებში, აქედანვე ნათესაურ ტერმინებშიც — ესპ. her+ma-no 'ძმა', ფრაგ. 'germain', სომხ. el-bayr (←* her-bar) 'ძმა', ზოგად სახელებში კი გერმ. hey-m ('heim'), 'თავისთან', hey+ma-t ('Hei-ma-t') 'სამშობლო' და ა. შ. ბერძნული ფილოსოფიის დასაკავშირებლად მითოლოგიასთან არსებით ინტერესს წარმოადგენს შუმერების ტოტემი Su-bar, შემდეგ სახელობითი ნიშნის ნამატით Su-bar-i. ბერძნებში $\Sigma\beta\alpha\rho\iota$ -ჯ უკვე 'ურჩხულს' ნიშნავდა. ამ წინა-პრომეთეული (წინა-ინდოევროპული) ტოტემის სახელი შემორჩა დელფის ახლოს მყოფ წყაროს, სამკითხაო ადგილს. იგივეა მდინარე $\Sigma\beta\alpha\rho\iota$ -ის სახელწოდებაში, რომელზედაც ანეაში მდებარეობდა ამავე სახელის ქალაქი. ამ ქალაქიდან გამოსულმა ახეილებმა, გადმოცემის მიხედვით, იტალიაში დააარსეს ქალაქი $\Sigma\beta\alpha\rho\iota$, საიდანაც

აწარმოებენ ჩვეულებრივ ფილოსოფიასთან სათანადო ყოფაცხოვრებით დაკავშირებულ სიბარიტებს, როგორც 'ბრინჯაოს' სახელწოდება ქალაქ ბრინდიზას სახელიდან გამოჰყავთ. ელინისტები ქალაქების, მდინარეებისა და წყაროების სახელებსაც ხეთების მონატანად ხსნიან!

ჩვენ არ შეგვიძლია ახლა უფრო ღრმად შევიდეთ იმ წარმოების ბაზისის და მისი ტექნიკის მითოლოგიურ ზედნაშენში, რომელიც მათემატიკის და მატრიაჩკალური საზოგადოებრიობის ცოდნას მოითხოვს, აგრეთვე იმ ფენაში ამ მიღწევებით, რომელიც სახელმძღვანელოდ იქნა წამოწეული ბერძნული სოციალურ-ეკონომიური ერთეულის შექმნის პროცესში და არა ეგვიპტიდან ან სხვა უცხო ქვეყნიდან მოტანილი. ყველა ამას პალეონტოლოგიური ანალიზი გვიჩვენებს ენის ახალი მოძღვრების მიხედვით. მაგრამ ფილოსოფიის „ჩანასახსაც“ წინ უძღოდა უფრო ნაკლებ განვითარებული აზროვნების მდგომარეობა.

მეტყველების პალეონტოლოგია კი ენის იმ მდგომარეობას აჩენს, და, 'მამასადამე, აზროვნებისასაც, როცა აზრის სრული გამოთქმა ჯერ კიდევ ვერ ხერხდებოდა, მოქმედება არ იხატებოდა, ე. ი. არ იყო ზმნა, შემასმენელი, უფრო მეტი — არ იყო სუბიექტი, ე. წ. ქვემდებარე სქოლასტიკური გრამატიკით. მაშ, რაღა აზრი იქნებოდათუ არ იყო მოქმედება — შემასმენელი, ზმნა და სუბიექტი — ქვემდებარე? სრულიად უბრალოდ: მოქმედება იყო, მაგრამ არა მეტყველებაში, ფრაზაში, არამედ წარმოებაში. ქვემდებარეც იყო, მაგრამ არა ფრაზაში, არამედ საზოგადოებაში; მაგრამ არც ეს მოქმედება, არც ეს სუბიექტი დამოუკიდებლად არა მქლავნდებოდა მეტყველებაში, ხელის ენის მიერ არა მქლავნდებოდა წარმოების და საწარმოო ურთიერთობების გარეშე: კმაყოფილდებოდნენ საწარმოო იარაღზე მითითებით, როგორც მოქმედებაზე (შრომის პროცესი, შემდეგ წინადადებაში შემასმენელი), დამოუკიდებლად ზმნაზე (მეტყველების ნაწილი) და მშრომელ კოლექტივზე, როგორც სუბიექტზე (შემდეგ წინადადებაში ქვემდებარე, მეტყველების ნაწილი — სახელი არსებითი). მაშ, რა გამოითქმებოდა მეტყველებით, მაშინდელი ხელის ენით? ობიექტი, მაგრამ არა ჩვენი აზროვნების ნიშანდობლივი წარმოდგენის მიხედვით, როგორც „დამატება“, არამედ როგორც კომპლექსი მიზნის, ამოცანისა და პროდუქციის (მოხმარების საგნის). მიზანი — ბუნების „საწარმოო“ ძალთა მოსამსახურება (შემდეგ ტოტემი, ახლა მაშინდელი ეპოქების წარმოდგენაში — მისნური ძალები). ამოცანა — საჭირო მასალის დამუშავება და პროდუქცია — მიღებული პროდუქტი, ობიექტი და იგივეა შედეგიც.

სწორედ აქ ჩნდება აზროვნებაში ლოგიკური აზროვნების საყრდენის კაუზალობის, მიზეზისა და შედეგის აღქმა, მაგრამ ეს უკვე ხშიერი მეტყველების დროს.

ხშიერი მეტყველება აზროვნების განვითარების პროცესის კვლევადიებას ართულებს იმით, რომ ამ დროს აზროვნებაში ხელის ენის გამო უკვე დიდ დაგროვებას ქონდა ადგილი. ის გარემოება, რომ ხშიერ მეტყველებაში არაა ესა თუ ის ნაწილი აისხნება იმით, რომ ხელის ენა წინადადების სათანადო ნაწილის შემასმენელის შემდეგ მეტყველების განსაკუთრებული ნაწილის — ზმნის გამოთქმას ახერხებდა. აზროვნება უკვე კოსმიურ სოფლმხედველობამდის იყო განვითარებული, მაგრამ მოქმედების მხრივ განსაკუთრებული ზედნაშენური სიგნალიზაციის საჭიროება არ იყო, ვინაიდან არ ირჩეოდა მოქმედება და მოქმედი პირი, ერთი და მეორეც ხელის სათანადო სიგნალით აღინიშნებოდა; და როცა მოქმედი პირი, სუბიექტი (შემდეგ სქოლასტიკური გრამატიკით — ქვემდებარე, დამოუკიდებლად — სახელი არსებითი, მეტყველების ნაწილი), მოქმედებიდან გამოიყო ცნობიერებაში — მოქმედების გამოხატვა ხელის სიმბოლოთი გრძელდებოდა. მოქმედი პირი კი უკვე ზედნაშენური იყო, ესაა — ტოტემი: და სწორედ ის საჭიროებდა ხშიერი ნიშნით სიგნალიზაციას არა მხოლოდ იმიტომ, რომ ხელის ნიშნით იგი აშკარად ვერ გამოიხატებოდა, არამედ იმიტომაც, რომ მაშინ ამ სუბიექტით, რომელიც შრომის პროცესის მთელ აზროვნებას საზღვრავდა, და არათანაზიართა წრეში არ უნდა გამომჟღავნებულიყო, — მოლაპარაკენი სარგებლობდენ როგორც მათი საკუთარი კოლექტივის საწარმოო იარაღით, ექსპლოატაციის საშუალებით. უკვე ჩნდებოდა კოლექტიური საკუთრების წარმადგენა. გაჩნდა სახელნაცვალი, მაგრამ სიტყვათა ეს კატეგორია, შემდეგ — მეტყველების ნაწილი, პირველი გაჩენის დროის მიხედვით მეტყველების ნაწილი ენაცვლებოდა არა სახელ არსებითს (მაშინ არავითარი სახელნაცვალი არ იყო), არამედ სახელ-ტოტემს, სოციალურ-ეკონომიური ერთეულის, მისი წარმოებისა და საწარმოო ურთიერთობების ზედნაშენს, თავდაპირველად საწარმოო-სოციალურ კატეგორიას: ვიდრე ეს კატეგორია არ იყო, არ იყო მეტყველების წყობაც, არ იყო. სინტაქსი. საერთოდ სინტაქსი, წყობა ეს თვითწარმოებაა, შრომის პროცესი, და მხოლოდ გაცნობიერებასთან ერთად, ე. ი. მატერიალური ბაზისის, წარმოებისა და საწარმოო ურთიერთობების ზედნაშენად გადაქცევის შემდეგ, ე. ი. ბაზისს დაშორებული ტოტემის გამომჟღავნების შემდეგ, — მიღებულ იქნა იმავე წარმოების მეტყველების სინტაქსური წყობა, მაგრამ გაცნობიერებაში. ეს გაცნობიერება ხელის ენის დროსაც იყო,

ამასთანავე ტოტემიც, მაგრამ ხშიერ მეტყველებაში სინტაქსი-წყობა მხოლოდ სიტყვების განრიგებით მიიღებოდა, რომლებიც არავითარ გაფორმებას არ საჭიროებდნ და არც ჰქონდათ იგი! ტოტემი კი, რომელიც ხმით აღინიშნებოდა, წინააღმდეგ ხელის ენისა, შესაძლებლად ხდიდა ექსპლოატაციის წარმოებას დიდ კოლექტივში. ბრძოლა მიმდინარეობდა ხშიერი ტოტემის და ხშიერი მეტყველების მქონე კოლექტივსა და არახშიერი მეტყველების, ხელის ტოტემის და ხელის ენის მქონე კოლექტივის შორის, ვიდრე უფრო მძლავრმა ხშიერი მეტყველების მქონე კოლექტივმა არ დაამარცხა ყრუ-მუნჯები მხოლოდ ხელის ენაზე მოლაპარაკენი, და ვიდრე თვით ხშიერი ენის მქონე გაბატონებულ ფენაში არ მოხდა დანაწევრება ახალი წარმოების გაჩენის გამო და არ გამრავლდა ხშიერი ტოტემი, ე. ი. ხშიერ მეტყველების მქონე კოლექტივებში სხვადასხვა მებრძოლი სოციალური დაჯგუფებები გაჩნდა, რომლებშიც თავი იჩინა წარმოების საჭიროების მიხედვით ჰასაკთა და სქესთა დიფერენციაციამ: გართულებულმა წარმოებამ და მოთხოვნილებამ ბაზისში, — უფრო გამწვავებული ბრძოლის პროცესში, — შექმნა მწკრივი გართულებული ტექნიკის სხვაობის, საწარმოო ურთიერთობების მიხედვით, თვისობრივად გარდაქმნა სოციალური დაჯგუფებები, ზედნაშენში კი უფრო ფართო სოფლმხედველობაზე და რთულ წყობილებაზე გადაიყვანა აზროვნების უფრო მეტი ვარკვეული ტექნიკით: მყარდება ცნებებისა და წარმოდგენების უფრო მკვეთრი ურთიერთობა. სად? ან როგორ? — როგორც სინტაქსში, სადაც ისინი წინადადების ნაწილებია, ისე მის გარეთ, სადაც ისინი მეტყველების ნაწილებია, მაგრამ ზედნაშენის ყოველგვარ რეალურ სიცოცხლეს მოწყვეტილი — გრამატიკის ამ ფუნქციების ქვეშ არის არა უბრალოდ ბაზისი, წარმოება და საწარმოო ურთიერთობები წარმოების იარაღით და წესებით, არამედ მთელი რიგი ზედნაშენური საფეხურებისა, დაწყებული ზოგადი ცნებებიდან, რომლებიც მატერიალური თუ სოციალური თვალსაჩინოებით დაკავშირებული არიან მასთან, ბაზისთან.

არაა საჭირო პალეონტოლოგიური ანალიზის სიღრმეებში შევიყვანოთ, რომელსაც ცხოველური სამყაროს საზღვართან მივიყვართ, სადაც აგრეთვე არსებობს წარმოება და თითქმის საწარმოო ურთიერთობები, მაგრამ ყოველგვარი ცნობიერების გარეშე. გაცნობიერების გარეშე გართობათა მსგავსებაც კი ცხოველებსა და ადამიანებს შორის მოსაჩვენრად ხდება.

ცხოველების თავის შექცევაზე და გართობა-თამაშობაზე საკმაოდ ლიტერატურა არსებობს, აგრეთვე მათი მატელიარული კულტურის

შესახებ, მათი აზროვნების შესახებ, მათი ჭკუის ან სულის (l'esprit) შესახებაც. ვის შეუძლია უარყოს საერთოდ, აღარას ვამბობთ სპეციალურად ძალზე ან ცხენზე, რომ ცხოველების ყველასათვის კარგად ცნობილი მოქმედებები და ქცევა მოსაზრებისა და შეგნების აქტებია. ხშირად მიხვედრილობის უმაღლესი სახე? ამის უარყოფა ნიშნავს საკუთარი სალი აზროვნების უარყოფას. ამ მხრივ უამრავი და შესანიშნავი ფაქტებია დაგროვებული, მაგრამ ეს ფაქტები აზროვნების არსება ან ფუნქცია კი არაა, როგორც ცალკე მდგომი ზედნაშენისა. ზოგიერთნი რომ ასე აღიქვამენ და ასე შეაფასებენ — ესაა დაკვირვებების ფორმალურად დაყენების ნაყოფი, მაშინაც კი, როცა ამ დაკვირვებებს უნაკლოდ აწარმოებენ გამოცდილი ნატურალისტები მათი მეცნიერების ყველა წესის მიხედვით. უბედურება ისაა, რომ დაკვირვებებში მზა-მზარეული წარმოდგენები შეაქვთ აზროვნების შესახებ და ეს წარმოდგენები კი სოციოლოგიურად არაა დამუშავებული, საზოგადოებათმეცნიერთა ხელში გაურკვეველია და უძლები. აქ საქმის გადამწყვეტად სხვა რიგის სალი აზრი გამოდის, ოთხი კედლის სალი აზრი, რომელიც ბუნებას თავს ახვევს საზოგადოებრიობის ხასიათს და თვისებებს მისი პროდუქციის ტექნიკით. ცხოველების გასაოცარი გონებამახვილობის მრავალრიცხოვანი ფაქტები აზროვნების არსება ან ფუნქცია კი არაა, როგორც წარმოების მეოხებით, შუალობით მიღებული განსაკუთრებული ზედნაშენი, ესაა ბუნებრივი ფაქტორებით განსაზღვრული თვით მოქმედებათა არსება და ფუნქცია. ცხოველების აზროვნება — საწარმოოა, ამათუიმ ცხოველთა სახის წარმოების სახისგან. მოუწყვეტლად. ცხოველები უფრო ძლიერ არიან მიმაგრებული თავის წარმოებას, ვიდრე ყმები (serfs de glèbe) მიწაზე, ვინაიდან მათი სამაგრი საზოგადოებრივი ხასიათისა კი არაა, არამედ ბუნებრივის, და ამ საწარმოო აზროვნებაში არაა დაგროვება მისი დინამიკით; არაა, მაშასადამე, ტექნიკური შესაძლებლობანი და მიზიდულობა თვით წარმოების შესაცვლელად. ცხოველებს აქვს მეტად ნაირსახის მატერიალური კულტურა, ცხოველთა წრეში არიან ისეთი მწარმოებლები, როგორიცაა — დამწვნილები, ბამბის მანუფაქტურისტები, სანთლის ჩამომსხმელნი, ტანისამოსის ფაბრიკანტები, გორაკების მშენებელნი, ხიდებისა და გზატკეცილების ინჟინრები, მესანგრეები, დურგლები, არქიტექტორები, არტისტები, მაგრამ არა აქვთ იარაღების შენაცვლება და წარმოების წესები თაობიდან თაობაზე მიმავალი, არა აქვთ, მაშასადამე, მატერიალური კულტურის ისტორია. არც სოციალური ურთიერთობა აქვთ წარმოების მიხედვით, მიუხედავად იმისა, რომ, მაგალითად, „ნამდვილი ცხენი“,

ცხოველის გონების ერთ-ერთი დამცველის გამოთქმით, „ჭეშმარიტი აზნაურის ემბლემა“, და „არაბული ცხენი კი (l'etalon arabe)—რაინდია“, და მისი თქმით არ შეიძლება თურმე „საკამათო გავხადოთ ნათესაობა კეთილშობილ ცხენსა და აზნაურს შორის, იმდენად სრულია მსგავსება ამ ორ ტიპს შორის“¹⁾.

რაკი ჩვენთვის აუცილებელია ფაქტი—ადამიანის სახის ცხოველური წარმოშობა და მისი შემდეგი გაუმჯობესება არა მხოლოდ სომატური, სხეულის აგებულობისა და გარეგნობის, არამედ წარმოების პროცესში აღმოცენებული აზროვნებისაც,—საჭიროა დაედლიოთ, ამისათვის კი ვიცოდეთ ყველა ის დაბრკოლება, რომლებიც ამ სამკვლევრო გზაზე დგანან საუღელტეხილო მომენტის მხრივ; სახელდობრ, უნდა შევიგნოთ, თუ ადამიანთა ცხოველური სახე როგორ აკეთებს ნახტომს ნადირის საფეხურიდან ახალზე, სადაც თვით ის, ადამიანთა კოლექტივი, ცვლის თავის თავს ფიზიკურადაც და ტექნიკურადაც წარმოებაში და საწარმოო ურთიერთობებში, და ავხსნათ ეს საკითხი ბუნებისმეტყველთა და საზოგადოებათმცოდნეთა საერთო ძალღონით. წყალგამყოფი მიჯნის იქით კი ცხოველთა სამყაროში არაა გაცნობიერება, საკუთარ აზრში ზედნაშენური კატეგორიების არასრული გამომჟღავნებით,—ჯერ კიდევ ვერ შეუცვნია ვერც სუბიექტი, ვერც მოქმედება; მხოლოდ უფროდაუფრო გაძლიერებული ხანგრძლივი ბრძოლით გამოიმუშავენს მათ, შეიცნობს კაუზალობას, მიზეზობრიობას წარმოებაში; მხოლოდ შემდეგ, როცა ძირეული ძვრების მთელი რიგი გაიარა, ერთი ფუნქციური ურთიერთობების, კანონზომიერების შენაცვლება მეორით,—საზოგადოებრიობა ძლიერ გვიან ამუშავენს ლოგიკურ აზროვნებას და ენის შემოქმედების სათანადო სისტემის სამყაროს ფორმალური ტექნოლოგიური აღქმით, როცა ენა-მჟღერობა ამარცხებს აზროვნებას ისე, როგორც უკვე ჩამოყალიბებული ვაბატონებული კლასები ამარცხებენ მშრომელებს და ეს წანამძღვარია იმ სტადიის, როცა ფორმალური ლოგიკა, კლასობრივი აზროვნების კუთვნილება, მის შემქნელ კლასთან ერთად, შეინაცვლება პროლეტარიატის დიალექტიკურ-მატერიალისტური აზროვნებით, სამყაროს იდეოლოგიურ-ტექნოლოგიური აღქმით. აქ აზროვნება ამარცხებს ენას და უფრო მეტად დაამარცხებს, ვიდრე არა მხოლოდ ხმიერი მეტყველების სისტემა იქნება შენაცვლებული ახალ უკლასო საზოგადოებაში, არამედ ერთიანი ენა იქნება შექმნილი; იგი აგრეთვე

¹⁾ A. Toussenel, L'esprit des bêtes. Zoologie passionelle. Mammifères en France, 83. 183.

და უმეტესად ისევე განსხვავებული იქნება ხმეირისაგან, როგორც და რითაც ხმეირი განსხვავებულია ხელის ენისაგან, ახალი საწარმოო იარაღით: უკანასკნელ მთელ კაცობრიობას არა მხოლოდ ერთიან აზროვნებას შეუქმნის, არამედ ერთიან მეტყველებას, — მას ბატონპატრონად გახდის და მთელ სივრცეს და დროს დაამორჩილებინებს.

რა წანამძღვრები გვაქვს ამისა სინამდვილეში, როგორც უკვე დაადგინა ენის ახალმა მოძღვრებამ მძიმე, თითქოს მისთვის, ამ ე. წ. ნაფეტურ თეორიისთვის, აუტანელ ბრძოლაში ორ ფრონტზე.

დადგენილია, ყოველთვის კონკრეტული ენობრივი მასალის ილუსტრაციით, ენის შემოქმედების მონისტური პროცესი: არა მარტო ხმეირი მეტყველების სხვადასხვა სისტემა, არამედ წარმოების იარაღის მიხედვით სხვადასხვა ენა, ხელის ენა, ხმეირი ენა, მხოლოდ ცალკეული რგოლებია მეტყველების შემოქმედების ამ გრანდიოზული მონისტური პროცესისა.

მონისტური ენის შემოქმედების არც ერთი ეს რგოლი არც ტექნიკით, არც იდეოლოგიით, არც აზროვნების მხრივ ნატურალური არაა, მოცემული ღმერთის ანუ ბუნების მიერ, ან ბუნებრივი ფაქტორებიდან შექმნილი; ე. წ. ხალხური ენები და ჩამორჩენილ ხალხთა ენები, ყველა ესენი მასების ენებია, ახალი კლასობრივი ენების ბატონობით ექსპლოატაციის მიზნით დაბლობებში და მთიან ადგილებში ეკონომიურად შერეკილი მასებისა; ან ბრძოლით რომ უკან დაუხევიათ დაუსახლებელი ქვეყნების, მატერიკებისა და კუნძულების თავისუფალ უდაბურ ადგილებში, მათი დამუშავების მიზნით და თავისი წარმოების და მატერიალური კულტურის დასაცავად. ენის გადაქცევა სპაზასო ენად ესაა დემოკრატიზაცია, რაც იქამდის მივიდა, რომ მოსახლეობის ქვემო ფენები მეტყველების გადანაცხოვრი სისტემის უკეთესა და უმდიდრესი ფონდების დამცველებად იქცენ.

ერთიანი გლოტოგონური პროცესის თითოეული რგოლის მიხედვით, რაც განვითარების ახალ სტადიას ეკუთვნის, წარმოების ტემპი ჩქარდება. წერილობითი ხმეირი ენა, 5-დან 10-ათას წლამდის გრძელდება, ხმეირი ენა საერთოდ 50.000-დან 500.000 წლამდის და მეტიც, სტანდარტიზებული ხელის ენა ერთი მილიონიდან ერთნახევარ მილიონ წლამდის. რაც უფრო ღრმად და შორსაა ჩვენგან რგოლი, მით უფრო მეტია რყევა ნორმებში და ნაკლებია გარკვეულობა აზროვნებაში და აზრების გამოთქმის საშუალებაში ანუ ენობრივ ურთიერთობაში; ამ ფაქტიურ დებულებასთან მხარდამხარ მიდის ის ენით მანიშნი დებულება, რომ რაც უფრო ახლოა ჩვენთან

რგოლი, მით უფრო ძლიერდება კლასობრიობა და კლასობრივი ბრძოლა სოფლიო მასშტაბით.

ჩვენი ყოფა, მატერიალური კულტურის და მისი ტექნიკის განვითარებასთან დაკავშირებული, მისი განვითარების იმავე ერთიან მსოფლიო პროცესში მიედინება დაბრკოლებების დაძლევით როგორც სივრცეში, ისე დროში. ამასთან დაკავშირებით აზროვნების განვითარება, როგორც წარმოებისა და საწარმოო ურთიერთობების ზედნაშენი, რომელიც უფროდაუფრო ხელს უწყობს თავისი ბაზისის წარმატებებს, ჩვენს მონაკვეთში მის სოციალისტურ მშენებლობას, პერსპექტიურ გეგმიანობას, — მოითხოვს გაცნობიერებაში არა მარტო სივრცის, არამედ დროის დაძლევასაც. აი რათა აუცილებელი წარსულის შესწავლა, ვინაიდან, ვინც ვერ დაეუფლა თავის ცნობიერებაში დროს მის თავდაპირველ ყოფამდის, ვერ დააყენა წარმოშობის პრობლემების სწორი პროგნოზი, — ის ვერ განახორციელებს იმ ვალს, რაც აზროვნებას აწევს — არა მარტო მოეწიოს, არამედ გაუსწროს წარმოებას და ამით უფრო სწრაფი და უფრო უკეთესი მიღწევების ბერკეტი იყოს.

იდეოლოგიურ ფრონტზე კლასობრივი ბრძოლის თანამედროვე მომენტში მე სრულიადაც არ მაოცებს, და წინადაც არ მაოცებდა, თავდასხმა იათეტიდოლოგიაზე და ყოველგვარი სხვა გამოსვლები. მე აღარ მაოცებს ზოგიერთი მარქსისტის გულგრილობაც და მისი ყოფნა, მაშასადამე, თანამედროვე ერთი მუჟა საზოგადო მოღვაწეების, ენის ახალი მოძღვრების მოწინააღმდეგეებთან ერთ ბანაკში ყოფნა. არაფერი არ მოქმედობს ისე ეფექტურად ძვრებზე იდეოლოგიაში, სოფლმხედველობის მობრუნებაზე, როგორც გენეტიკური ანალიზი იმ იარაღისა, რომელიც ამ ზედნაშენურ დარგში მოქმედების საშუალებაა და მისი მიღწევების დაგროვების ჭურჭელი; ცხადია, ენის ახალი მოძღვრება, რომელიც იათეტური თეორიის მიერ მუშავდება, მეტად რთული საქმეა, სახელდობრ იმიტომ, რომ ის ფორმალური არაა, ის — იათეტიდოლოგიური რკვევით — ენობრივ მასალაზე მარქსისტული მებოლის კონკრეტულ გამომოქლავებას მოითხოვს, მატერიალური კულტურის არსებით დამუშავებას და აგრეთვე აზროვნების და ტექნიკის, ე. ი. ფილოსოფიის.

მაგრამ ბურჟუაზიულ იდეოლოგიასთან ბრძოლა ხომ ასე უბრალო და მსუბუქი არაა!

საკიროა თუ არა მოგავიწყოთ ვ. ი. ლენინის შემდეგი სიტყვები სტატიიდან „მეცნიერება მასებს“: „ჩვენ უნდა შევიგნოთ, რომ საფუძვლიანი ფილოსოფიური დასაბუთების გარეშე ვერავითარი ბუ-

ნების მეცნიერებანი, ვერავითარი მატერიალიზმი ვერ აიტანს ბრძოლას ბურჟუაზიული იდეების მოწოდის წინააღმდეგ და ბურჟუაზიული სოფლმხედველობის აღდგენის წინააღმდეგ“...

თუ კონკრეტიზაცია და უკეთესი მეთოდი არაა მომარჯვებული სპეციალობის ცოცხალ მასალაზე მუშაობისას, ამ შემთხვევაში ენათმეცნიერულ მასალაზე, მაშინ პროგრესის წინააღმდეგ მიმართულ იარაღად გადაიქცევიან აგრეთვე უნაკლო მიზანდასახულობის მქონე ორგანიზაციებიც, როგორცაა: მხარეთმცოდნეობის, აგრეთვე მუზეუმები, სხვა სამკვლევრო დაწესებულებები, ინსტიტუტები, აკადემიები. მაშ, რაღა შუაშია აქ მუშაობა ენაზე, საკმარისი არაა, დაეაყაროთ ციტატები მარქსისტული წიგნებიდან და ვიფილოსოფოსოთ?

ამხანაგებო, მეტი კონკრეტულობა, ნაკლები ნისლი ზოგად მსჯელობაში. კიდევ უნდა მოგაგონოთ, რომ, როცა ლასალის წიგნის „Философия Гераклита Темного из Мфеса“-ს (1915 ან 1916 წ.). კონსპექტში ბერნმა ჩამოთვალა მოკლედ ცალკე თავში ცოდნის მთელი დარგი საგნების მიხედვით; ლენინმა მიაწერა (გვ. 314) „აი, ცოდნის ის დარგები, რომლიდანაც უნდა შედგეს შემეცნების თეორია და დიალექტიკა“, ჩამოთვლილ საგნებში კი კურსივით განსაკუთრებით გამოყოფილია „ენის (ისტორია)“, და დამატებულიც კი აქვს „NB“. ამხანაგებო, მეტი კონკრეტულობა მაშინაც, როცა ლაპარაკია არა ენაზე, არამედ ნაციონალიზმზე და ნაციონალურ ენაზე.

დავიმოწმებთ მხოლოდ ახლახან გამოსულ მოხსენებას „ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА ЯФЕТИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ И УДМУРТСКИЙ ЯЗЫК“, სადაც: აღვნიშნე რა იგივეობა ნაციონალურ პრობლემისადმი მიმართებაში ენის ზოგადი მოძღვრების სპეციალისტის და პოლიტიკოს-რევოლუციონერის, მომყავს მისი სიტყვის ნაწილი—ამხ. სტალინის სიტყვის, რომელიც მან XVI პარტყრილობაზე წარმოთქვა: „ნაციონალური ენების გაქრობის და ერთ საერთო ენაში მათი გაერთიანების საკითხი არის არა შინასახელმწიფოებრივი საკითხი, არის საკითხი არა ერთ ქვეყანაში სოციალიზმის გამარჯვებისა, არამედ საკითხი საერთაშორისო, საკითხი სოციალიზმის გამარჯვებისა საერთაშორისო მასშტაბით. ლენინი ტყუილად კი არ ამბობდა, რომ ნაციონალური განსხვავება ჯერ კიდევ დიდხანს დარჩება, საერთაშორისო მასშტაბით პროლეტარიატის დიქტატურის გამარჯვების შემდეგაც კი“.

და ამასთან დაკავშირებით ვაყენებ კითხვას: „როგორი იქნება ეს ენა?“ თეორეტიკოსისათვის აუცილებელი დასკვნაა, იგი გამომდინარეობს ენის ახალი მოძღვრებიდან, რომელიც სტიქიური იყო და შეგნებულ-მარქსისტულად გადაიქცა.

მაშ, როგორი იქნება ენა, მომავალი უკლასო საზოგადოების ერთიანი ენა, მასთან აზროვნების როლი?

მრავალი ასეულ-ათასეული წლების განმავლობაში, სამი მილიონის, სტანდარტული ენების საწარმოო იარაღები იცვალნენ, აზროვნების ანგარიშის გაწევით თვისობრივად ოთხი ენის: ხელის ენის, რომელმაც დაამარცხა კომპლექსური უდიფერენცირებული პანტომიმური, მიმიკურ-ხმიერი პიკტოგრაფული ენა ხედვითი აზროვნებით; ლოკალიზაცია უყო რა აზროვნებას მარჯვენა ხელში, ხელის ენამ გაიმარჯვა და, სტანდარტიზირებული, მთელ ქვეყანას მოედო; იგი შენაცვლა ხმიერმა ენამ, რომელიც თავისი განვითარების პირველ სტადიაზე ტოტემური აზროვნების მქონე იყო, კოსმიურისა და მიკროკოსმიურის, გაშლილი ხელის მეტყველების შესაძლებლობის მიჯნებში, მეორე სტადიაზე—ფორმალურ ლოგიკური აზროვნებით, როცა ამ აზროვნებამ სამყაროს ანალიტიკურად აღქმა დაიწყო, უფროდაუფრო შეიჭრა მისი აგების ტექნიკაში და მთლიანის გრძნობა დაკარგა, სინტეზი, გამომჟღავნების იარაღის შენაცვლებასთან ერთად (მთელი სხეულის და სახის, პირის ღრუსა და ბგერების), აღქმის იარაღის (გულის, ყურების) და აზროვნების ლოკალიზაციით მარჯვენა ხელში (გულში და, ბოლოს, თავში).

ყველა სტადიაზე აზროვნება განუყრელად ენასთანაა დაკავშირებული, ერთნაირად ცვალებადია მასავით, მაგრამ არის რა ენასავით აგრეთვე კოლექტიური, აზროვნება შორდება ენას ტექნიკით, თვისებით, თავისი სამსახურის რაოდენობრივი ხელშემოხვევით. მოქმედებაში მყოფი ენა მხოლოდ აქტიურ კოლექტივს ემსახურება, ამასთან სხვადასხვა საზღვრებში—მეტყველების გავრცელების ტექნიკურ სმენითი ანუ ხედვითი საშუალებების მიხედვით; აზროვნებისათვის კი ფიზიკური მიჯნები არ არსებობს, ჩაკეტვის მიჯნები კი—დროებითია, რამდენადაც ისინი დროშიც და სივრცეშიც უკან დგება ან სრულიად იხსნება ცდაზე დამყარებული მეტნიერების გაფართოებისა და ჩაღრმავების მიხედვით.

ენაზე ზეგავლენას ახდენს გარემოცვა. უშუალოდ ან სმენითი გადაცემის შემწეობით მხოლოდ თანამედროვეობაში, წარსულში კი, ისე როგორც მომავალში, მისი დამოკიდებულებები მხოლოდ წერით ნაღდდება, რომელმაც განსაზღვრული სტადიიდან მყოფობის ცოცხალი ენა დაიმონა; აზროვნებას კი არა აქვს რა გამომჟღავნების სხვა საშუალება ენისა და მისი მონაცვლის გარდა; არა აქვს თავის ცოდნის მიჯნების გარდა არავითარი დაბრკოლება მთელ სამყაროთან საურთიერთოდ—წარსულთანაც და მომავალთანაც. აზროვნება

მოქმედებდა რა როგორც ბაზისის ზედნაშენი, — მასში, ზედნაშენში, ქმნიდა, სახელდობრ აქანდაკებდა იმას, რასაც ვერავენ მიწვდენია, მატერიალურად აქანდაკებდა მითებს, სოფლმხედველობის საწყისებს და ეპოსს. ენა მხოლოდ იმდენად არსებობს, რამდენადაც ის ბგერებში გამომჟღავნდება, აზროვნების მოქმედება კი გამოუმჟღავნებლადნაც ხდება. ენას, როგორც მქლერობას, გამომჟღავნების ცენტრი აქვს, აზროვნების მუშაობის ცენტრს ტვინის ლოკალიზაცია აქვს, მაგრამ ეს ყველაფერი თორმალურადაა, განსაკუთრებით ბგერის წარმოება, რომელიც ყოველთვის აზროვნებასთან ან აზროვნების პროდუქციასთან არის შეუღლებული. ენამ (ხმიერმა) უკვე დაიწყო თავისი ფუნქციების დათმობა უახლოეს გამოგონებების წინაშე, რომელიც ულპარაკოდ ამარცხებს სივრცეს, აზროვნება კი ზევით მიდის მისი დაგროვილი მასალის წარსულში და ახალი მონაგარის გამოუყენებლობის გამო გადა ამიტომ ცდილობს სრულიად ჩამოაყენოს და შენაცვლოს ენა. მომავლის ენა — აზროვნებაა, რომელიც ბუნებრივი მატერიიდან თავისუფალ ტექნიკაში იზრდება. მას ვერც ერთი ენა ვერ გაუძღვება, ხმიერიც კი, რომელიც მაინც დაკავშირებულია ბუნების ნორმებთან. ბილი და მცირე ენები ერთნაირად მომაკვდავნია შედარებით პროლეტარიატის აზროვნებასთან, რომელიც ბრძოლაში ჭედავს უკლასო საზოგადოებას და ხელს უწყობს სამყაროს ნიშანდობლივი აღქმის შემდეგ მკვეთრ გამოიმუშავებას. მის მიერ, აზროვნების მიერ, განვითარებული ტექნიკით — თანამემწეა მთელი ქვეყნის გარდაქმნის საქმეში. სწორედ აზროვნება და ტექნიკა უდაოდ დაუმორჩილებენ მთელ სამყაროს კაცობრიობას, ერთადერთ გონიერ პატრონს, რომელიც საწარმოო შრომიდან გამოვიდა; ამ შრომამ გარდაქმნა ცხოველი ადამიანად და შეგნებულად შეუერთდა რა მას, ახალი ცოდნით დაანგრევს დროსა და სივრცეში ჩაკეტვას და დაიწყებს შექმნას უსაზღვროდ და დაუსრულებლივ.

დასკვნები? ვინ უნდა გამოიყვანოს ისინი პრაქტიკისათვის და თვით თეორიის შემდგომ განვითარებისათვის? თეორეტიკოსმა ხომ არა? ეს — საქმეა ისეთი კრების, როგორიც აქაა, სადაც საზოგადოებრიობა ხელმძღვანელობს აზრის საწარმოო მიმართულებას; საჭიროა ურთიერთ განაცოფიერება.

პრაქტიკული დასკვნები? რომ არა ვთქვათ რა პოლიტექნიზმის შესახებ, რომელიც ენის ახალ მოძღვრებას ახასიათებს მისი ახალი გეზით, თეორიასთან ერთად შესაძლებელი გახდა მხოლოდ და მხოლოდ ჩვენს პირობებში მისაღები გადაწყვეტა ცხოვრების მიერ დაყენებული ისეთი პრობლემებისა, როგორიცაა: პრობლემა წერისა,

ახლის შექმნისა და რეფორმებისა, საწარმოო და სალიტერატურო ენის პრობლემა, ნაციონალური ენების და საერთო საკავშირო ენის პრობლემა, რუსული ენის და წერის პრობლემა, ენის ტიპური სახელმძღვანელოს პრობლემა—ენებში საერთო ნიშნების გამომჟღავნებელი და გამამაგრებელი სახელმძღვანელოსი, უცხო ენების შესწავლის პრობლემა.

მაგრამ მათი გამოყენების დასკვნებისა და წესების შესახებ პრაქტიკაში შეიძლება ლაპარაკი მხოლოდ მაშინ, როცა ენის ახალი მოძღვრება იაფეტური თეორიით გაგებულ და მიღებულ იქნება. მაშინ ამათუიმ წერის რეფორმის შესახებ შეიძლება საქმიანი კონკრეტული მსჯელობა ვიქონიოთ მხოლოდ როგორც წერის ერთიანობისაკენ წამყვან სარყეზე (hexa). თემის მიხედვით კი მე უშუალოდ ერთი დასკვნა მაქვს.

თითოეული რგოლი რადიკალურად ჩამოაყენებს ზოგად განწყობას და მისი მიხედვით გადაამუშავებს, რამდენადაც ახლოა ჩვენთან, იმდენად უფრო ღრმად, ყველა კერძობას; გამოიყენებს წინამავალი სტადიების მინალწევებს და თავისუფალ გაშლისთვის გამოიწვევს თეორიულ მინალწევებსაც, რაც ძველი ყოფის პირობებში გამზადილი იყო ჩასაკვდომად და შეინახნენ მხოლოდ მატერიალური და ზედნაშენური კულტურის ძეგლებში; რაც უფრო ღრო გადის, მით უფრო მეტად აჩენს უსაზღვრო სარბიელს დაუსრულებელი თავისუფალი კვლევისა და შემოქმედებისათვის, ქვეყნის გარდაქმნისათვის. ამას პროგნოზად ვგრძნობთ და სწორედ ჩვენი ყოფის პირობებში და სოციალისტური მშენებლობის პირობებში განვიცდით.

სსრკ-ის სამეცნიერო აკადემიას ამ მონაკვეთზე ახალი დიდება ელის, რომელიც მის მიერ უკვე განცდილ მსოფლიო სახელს დაჩრდილავს. ძველი აკადემიკოსების ინდივიდუალურ შრომებს არც ახლა დავამცირებთ, მაგრამ სამეცნიერო აკადემიის მიღწევები გაუზომელად გაიზრდება, როცა მასში შემავალი განსაკუთრებული ოსტატების შედეგები (თითოეული—ოსტატია თავის საქმისა და თავის სპეციალობის მასალების დაუფლებითაც ახალ ძალებთან ერთად, რომლებიც შეყვანილია და ახლაც შეიყვანება მათ წრეში) დაუყოვნებლივ ახალი გზით წაიყვანენ ყველა საკავშირო ნაციონალურ ორგანიზაციებთან ერთად ერთიანი მეთოდით; ამასთანავე კოლექტიურად შეიტანენ მასებში ამ შედეგებს, მასების მეოხებით პრაქტიკაში შემოწმებული და განაყოფიერებული ჩვენი წარმოება და ჩვენი აზროვნება, საბჭოთა აზროვნება, მთელი ჩვენი კავშირის სოციალისტური გარდაქმნით, პროლეტარულ აზროვნებაზე გადაიყვანს მთელს ჩვენს მოწინააღმდეგე საპყაროს შიგნითაც და კავშირის გადამაც.

40

3 31

